3 1761 04412 9567

Burnatovych, Oleksa

UKRAINS'KA IDEOL'OGIIA
REVOLIUTSIINOI DOBY

DK
508.8
B97

Олекса Бурнатович

УКРАЇНСЬКА ІДЕОЛЬОҐІЯ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ - ДОБИ -

Відень 1922
Накладом „Українського Прапора“

В Управі „Українського Прапора“

(Wien, VIII. Langegasse 5, Tür 6)

можна набувати отсі видання:

1. **Крівава Книга.** Матеріяли до польської інвазії на українські землі Східної Галичини 1918—1919, часть І. 8⁰, ст. 100, Відень 1919. Також в инших мовах. Ціна 120 кор.
   Крівава Книга, Українська Галичина під окупацією Польщі в рр. 1919—1920. Часть II. Зладили: Др. М. Лозинський і проф. П. Карманський. Відень 1921, стор. 244, 8⁰. Ціна 800 К.
2. **За державну незалежність Галичини.** Чому українська Галичина не може прийти під Польщу. Зладив др. М. Лозинський. Також по француськи. Відень 1921, стор. 56, 8⁰. Ціна 60 кор.
3. **Нехай живе Незалежна Галицька Держава!** Збірка статей. Відень 1922, ст. 80, 16⁰. Ціна 100 кор
4. С. Р.: **Галичина та Соборна Україна.** Відень 1921, стор. 16, 16⁰. Ціна 20 кор.
5. С. Р.: **Галичина й нові держави Европи.** Відень, 1921, стор. 32, 16⁰. Ціна 50 кор.
6. С. Р.: **Економічні основи галицької державности.** Відень 1921, стор. 30, 16⁰. Ціна 50 кор.
7. С. Р.: **Нафта Східної Галичини,** Відень 1922, стор. 44, 16⁰. Ціна 75 кор.
8. Др. Осип Назарук: **Рік на Великій Україні.** Спомини з української революції. Відень 1920, ст. 342, 16⁰. Ціна на ліпшім папері 320 кор, на звичайнім 260 кор.
9. Осип Левицький: **Галицька Армія на Великій Україні.** Спомини. Відень 1921, ст. 194, 16⁰. Ціна 200 кор.
10. Др. Лука Мишуга: **Похід українських військ на Київ** (Серпень 1919). Відень 1920, ст. 27, 16⁰. Ціна 24 к.
11. Др. Ілько Цьокан: **Від Денікіна до більшевиків.** Фраґмент споминів з Радянської України. Відень 1921, ст. 19, 16⁰. Ціна 20 кор.

Олекса Бурнатович

Ukrainska ideol'ogiia revoliutsii noi doby

УКРАЇНСЬКА ІДЕОЛЬОҐІЯ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ДОБИ

ЛЬВІВ—ВІДЕНЬ 1922.
НАКЛАДОМ „УКРАЇНСЬКОГО ПРАПОРА“.

DK
508
.8
B87

Всі права застерігає собі автор.
Copyright by Anna Heller 1922.

LIBRARY
JUL 29 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

1093747

Вступ.

Пробуджений до життя у світовій війні український народ проявив свою волю у двох напрямах: у змаганню до обєднання в самому собі в позитивній творчій акції, котрої вершком було проголошеннє злуки З. У. Н. Р. з У. Н. Р. в січні 1919. р. та у війні з сусідами, що виповнила весь час нашого нового політичного життя. У війні взяла Галичина на себе боротьбу з Польщею, Наддніпрянщина боротьбу з Москвою. Зєднати всю боєву акцію, утворити один фронт, дати перевагу обєднуючому почуттю національної любови внутрі нації над почуттєм природної ненависти до двох ворогів — було надто трудною задачею для нації, ослабленої віковим поневоленнєм. Трудні, як в ніякого иншого народу, політичні обставини довели до розбиття вже осягненого обєднання. Тоді зявилися „орієнтації". І з того часу історія України стає чимраз більше історією — її сусідів.

Станеш сьогодня думати про Україн, а погляд на дійсність веде твою думку в Полщу або

в Москву. — Читаєш бадьоре „Борітеся — поборете“, та скоро за сею „с.-рівською революцією“ бачиш національний компроміс із Кремлем. Береш у руки найновійшу цвітку польської корупції — „Україну“, а на голові Шевченка, що там „пишається“ на вінеті — побачиш не українську кучму, а шапочку „польського козачка“. А обі сі „орієнтації“, хоч морально далекі від себе, кожна на свій лад є продуктом петлюрівської орієнтації на Польщу. Боротьба з Москвою аж до крайности — аж до поневолення України Польщею, аж до затрати почуття власного достоїнства — се історичний зміст сього періоду.

Маси Придніпрянщиии не то не осудили боротьби проти Москви за незалежність, а навпаки — находили в ній чимраз більше змісту. І коли Петлюра доволі довго міг в якійнебудь формі вдержати хоч якунебудь владу й заховати впливи, то головно завдяки сій ідеї активної боротьби. Але з другого боку тільки так довго має ся ідея моральну силу, як довго вона не виходить із рам загально національних почувань.

Моральну силу ідеї боротьби України проти Москви вбила Варшава разом з Петлюрою. Бо Петлюра віддав, а Варшава взяла на поталу найкультурніщі землі західної України. Народ Придніпрянщини ні на хвилинку не повернув лиця в сторону Варшави, а похід Пілсудского й заняттє Галичини Поляками погребали союз України з Польщею. Решту зробив мир в Ризі, де Польща

відібрала Петлюрі навіть теоретичний дарунок у формі визнання У. Н. Р. З українсько-польської приязни не лишалася навіть тінь. Тільки наука остала для тих, що вміють учитися. Тільки провокаційна „Україна“ Грекова й безадресний уряд у Тарнові чи не в Тарнові, а десь там „в межах річипосполитої“.

Походу на Київ не забуде Польщі ніколи ні Україна ні Москва. Побиті „цудом Вісли“ й хоробрістю люблинських жертв петлюрівської армії, а всім світом і внутрішнім розладдєм до краю пригноблені, могли большевики піти в Ризі на уступки й допустити до того, щоб Польща обсадила українські, білоруські й литовські землі, — скільки хотіла. Але булоб наївністю думати, що Москва, якаб вона не була, схоче ділитися з Польщею гегемонією на сході Европи.

І в тім лежить суть усіх політичних подій за останні 4-и роки на землях давньої Росії і Австро-Угорщини.

Там 1917 р. перестали існувати дві імперії. Не тільки дві тюрми народів, але і дві величезні, могутні системи міждержавного й соціяльного порядку. І Польща в імя ягайлонської ідеї, і большевики в імя соціяльної світової революції підняли думку імперіялістичної реконструкції. І як в середновічу Україна рішила наперед про велич Польщі, а далі про її упадок, як пізнійше Україна рішила про велич Москви, а далі про її

руїну, — так і в сьому періоді станула знов Україна в центрі питання про геґемонію на Сході Европи.

Що діялося на Сх. Европи протягом минулих століть, се в головному повторяється тепер, тільки наче в інтензивному скороченню. Та раз уже була вирішена в некористь Польщі проблєма геґемонії на Сході Европи, а 150-літня неволя Польщі не минула без історичного значіння. І сьогодня Польща не може, як у середновічу, пробувати з успіхом заволодіти Сходом Европи, бо український нарід їй до сього не допоможе, а російський не допустить. Теперішня боротьба Польщі проти Москви за геґемонію се наслідок тільки польського самообману.

Розбиттє Німеччини, руїна України, смута Росії — ось реальні, але недовговічні передумовини польської величі. Не власна сила Польщі, а хвилева слабість її сусідів винесла Польщу так високо, що її політикам завертається голова.

І тільки ті польські політики, котрі тямлять, що Україна рішить не тільки про велич, але і про саме існуваннє Польщі, — тільки ті зближаються до тверезого погляду на дійсність. Але де вони?

А покищо Польща користає, обдирає ранених на великім побоєвищі Сходу Европи, — сіє ненависть до себе, відбирає віру всім, що готові були йти з нею в імя наймогутнійшого кандидата на володаря Сх. Европи: в імя ідеї національного визволення всіх народів, в імя сього змагання,

якого центр Київ та Львів. Польща грабує землі, обманює народи — торгує одними і другими й готовить собі новий упадок.

Та мабуть тільки через новий упадок Польщі йде дорога до утворення на Сх. Европи ладу, основаного на свободі. Бо Польща нічого не навчилася з історії. 150-літня лекція була ще за коротка.

І поволі ся думка стає назрівати в поглядах усіх інтересованих націй на землях давньої Росії. А послідовности сеї думки можуть заважити на історії століть.

Ось і на поверхні вбогого суспільно-політичного думання Наддніпрянщина має в останньому часі три характерні появи: попри „Україну", сей безобличний, безіменний орган польської провокації, призначений назганьбленнє української ідеї за кордоном, являється знов давнійша форма українського самообману. Виринає знов, бодай на сторінках преси, коли не в міжнародньому життю, безадресний „уряд" У. Н. Р. Він ставить собі завданнє наче на глум: „достойно (!) репрезентувать ідею нашої (!) державности (!)". Сей уряд настільки „революційний" супроти Москви, що Польща до нього не признається, а знов настільки смирненький, що можна про нього згадувати в часописях, а то й „у дипльоматичних нотах", аж до часу, — коли Польща буде могти сей „уряд" комунебудь продати. „Не збиваючись на манівці" — як каже „Українська

Трибуна“ — має йти сей український уряд „до своєї мети“... в Польщі. Більшого осмішення польської орієнтації і разом із тим більшого упадку кредиту Польщі на Україні годі придумати. А рівночасно росте між Наддніпрянцями друга орієнтація: на Схід. „Український Союз Хліборобів-Державників“ пропаґує союз трьох незалежних народів: московського, білоруського й українського, що має володіти Сходом Европи.

Далі обговоримо попри инші й сю орієнтацію з теоретичної і практичної точки погляду. Тепер зазначуємо тільки одно: в українські маси входить щораз глибше національна свідомість. Вони борються покищо без „орієнтації“. Вони досі не побіджені. — Ні ефемерична велич Польщі ні соціяльні ілюзії Москви їх не захопили. Ті маси вирішать і питаннє про геґемонію на Сх. Европи. Ті активні, здорові, сильні українські маси! Покищо одно певне: се рішеннє не випаде в користь Польщі.

Відень, 28. січня 1922.

І. Донцов.

В боротьбі за політичний устрій Сходу Европи відіграє Україна важну ролю. В якім напрямі буде звернена реалізація національної волі, се буде залежати у великій мірі від ідеольоґії українського народу, від такого уоснования національної ідеольоґії, яке відповідатиме його змаганням та історичним умовинам.

У своїй книжці „Підстави нашої політики“ робить др. Д. Донцов пробу зясувати історичну місію України, спираючись у своїх міркуваннях на концепції расової боротьби між культурою Сходу й Заходу, Европи й Москви.

Поява книжки Донцова цікавійша ніж вона сама, хоча цікава і книжка. Багато обіцюючий заголовок був наче відгомоном загального бажання української суспільности зблизитися вкінці знов до основ політичного думання, від яких віддалилася вся суспільність по трагічнім камянецькім розвалі національної єдности в 1919 р.

Тоді в національній політиці проявився поділ шляхів — а оптимісти творили клич „окремо йти, разом бити.“ Очевидно при сьому поділі, який не був ні пляновий ні добровільний — намічувалися ріжні, суперечні змагання. Сей стан у тих, які мали великі резерви доброї волі, вязався з надією, що прийде знов момент злуки — повороту до основ. А є тільки одна певна основа національної політики — єдність. Кажу: національної, бо инше діло державна політика. У нас державна політика Петлюрівщини захотіла, а через те галицька мусіла бути на инших основах.

Пропагуючи на 210 сторонах своєї праці потребу „національного ідеалу“ — Донцов мабуть не бачить ріжниці між політикою нації та держави. По програній війні в 1871. р. Франція як держава віддала Німеччині Альзацію й Льотарингію, але як нація ні на хвилю не погодилася

з сею державною конечністю. У нас в 1919. р. не було ще ні одностайної нації ні держави. Трагічність камянецького розвалу і звязаних із ним політичних актів Петлюрівщини лежить якраз у тому, що він перервав процес національної кристалізації, витворив хаос, усунув з поняття нації цілість її змагань і поставив на місце сього державне партизанство. Се партизанство двоякого роду: одно жертвує просторами України, друге підпорядковує інтереси нації інтересам поодиноких кляс. Книжка Донцова не приводить нашої політичної думки до єдности й се засаднича хиба сеї його праці. А непростима хиба її в тому, що автор хоче піднести свої погляди до значіння національної ідеольогії.

Ідеольогами партизанщини в Наддніпрянщині окрім Донцова ще Грушевський і Винниченко.

Партизанщина всіх трьох полягає в тім, що ні один не орієнтується на свій нарід в цілости і разом з ним на одну з держав, тільки починає з одної частини народу. Нічого не значить, що вони йдуть у противних напрямах; їх лучить психольогічно одно: орієнтація на Москву. У Грушевського має ся орієнтація напрям „від Европи до Москви“, у Донцова навпаки.

Що при лінії, означеній сими двома поняттями, лежить розвиток України як нації й держави та її історична роля, се ясне Але тільки чуттє нації побитої, що лиш на „орієнтаціях“ опирає свої надії, не політичний розум, може свідомости

яації накидати такі формули її історичної ролі, нкі находимо в Донцова і Грушевського.

* * *

Слово часом важнійше ніж діло, іменно слово, що хоче трівати віками, що вчить народ про його самого й хоче бути сказане з душі народа. Саме тепер потрібне таке слово. Бо ми як нація переживаємо процес освободження, а освободженнє одиниці чи народу мусить часто бути наперед внутрішнє, ідеальне, заки стане зовнішнім, реальним. У нас є так, що наперед мусить повстати нація свідома того, чого хоче, а щойно далі вільна держава сеї нації. Слушно каже Донцов: „Свідомі свого ідеалу, навіть повалені на землю, навіть під чоботом щасливого переможця — встанемо". Тільки краще булоби сказати: „Того свідомі, того хочемо". Се булоб конкретнійше і яснійше. Та Донцов намічує тільки теорію політичного думання, а не дає самої політичної думки. Він додумується тільки до місії України в культурному розвитку людства. Не виходить поза форми естетично-чуттєвого думання. І тому не вникає до підстав нашої політики. Не творить етики, тільки естетику національного чуття.

Його засадничі думки такі: „Нашим ідеалом повинна бути непідлегла нація з власним національно-політичним ідеалом . . . мусимо змагати

до національного ідеалу, а се виключає, щоб ми ставили понад сей ідеал якісь космополітичні цілі . . . Конкретно сей наш ідеал провадить до політики лучности з Европою і сепаратизму від Росії — навні, до „окціденталізації“ нашої культури, до засвоєння европейського способу політичної еволюції в середині . . . до опертя на сей чи инший европейський імперіялізм“.

„Боротьба з Росією є нашим колєктивним ідеалом“, отже „европейським імперіялізмом“ маємо послугуватися, коли хочемо не балакати про політику, лиш її робити, отже „в наших інтересах сильна Румунія, Угорщина й Польща. Так, Польща! Маємо з нею багато неполагоджених рахунків і тут і там та ще десь. Але се все конфлікти льокального значіння“. Український народ мусить „жертвувати частиною для цілого або цілим для части“, одно „політика національна“, друге „провінціяльна“.

Сей чисто неґативний ідеал „проти Москви“ і вповні неґативні наслідки примінення польської орієнтації пробує Донцов арґументувати. Він каже: „Тільки чином, що йде на користь усеї людскости, здобувають народи право на своє незалежне існуваннє“. Між Европою й Росією існує віковий расово-культурний конфлікт, що є теж змістом останньої світової війни. І Україна, положена між сими світами „двох культур, двох національних ідеалів“, мусить, „маючи

се на очах, намітити лінії зовнішньої або внутрішньої політики — або краще, їх вибрати".

Донцов не сумнівається, що тільки в службі Европі лежить усе право національного існування України. Тому для нього: „менше або більше вільна Україна — се жовніри Жулкевского й козаки Сагайдачного в Кремлі, се Карло XII. на лівім берегу Дніпра, се армії Габсбурґа та Гогенцолерна в Київі, Катеринославі й Одесі" та очевидно: в 1920 році Пілсудскі у Київі, Петлюра у Тарнові — то що. Сього Донцову покищо досить. І тут найвища точка лету його думки.

Ніде правди діти: раз мусіло самому собі на глум придніпрянське перо написати такі слова для Придніпрянців. Натомість Донцова критика дотеперішньої стадії московської культури в багатьох місцях влучна. А ще влучніща його характеристика й оцінка ганебної культурної залежности придніпрянської інтеліґенції від Москви. І оцінюючи книжку Донцова, треба зазначити, що коли культурне рабство Придніпрянщини має свої основи в чуттю або ослабленню національного чуття, то пропаґанда, яку взяв на себе Донцов, творить антідот на сю недугу волі Придніпрянщини. Та з другого боку всі його міркування і пристрасні пошукування арґументів за своєю тезою вказують на виключно чуттєво-естетичний підклад думок автора і його узагальнень про Москву й „Европу".

Цікава як поява книжка Донцова, менше цікава як наука. Бо сам Донцов не виходить зі сфери чуття й не вміє піднестися над одно в нім домінуюче чуттє. І не вміє сього чуття поширити і не вміє його вивести з рам культурно-естетичних (як він каже: „расових“) симпатій і антипатій. Через те його „нація“ се тільки історично-культурний субєкт, а не біольоґічно реальна істота, яка любить своє існуваннє, боронить його й ненавидить усе те кругом себе, що так чи інакше їй загрожує. Донцов не узагальнює, як слід, національних почувань, підносячи рівночасно одно чуттє до значіння загально-національного прінціпу.

А все таки ясно, що як ми, Українці, частина Европи, то ми й „Европа“. Отож нам не підчинятися Европі. Не для Европи, а для нас ми йдемо проти Москви або з нею. І ясно, що не „права“ заслуженого (!!) перед Европою треба нам на життє, а справжнього життя, не признання від чужих, а свободи ділання. І коли треба ненавидити Москву за те, що вона, як автор каже, з „расових“ мотивів нищить нашу культуру і свободу, — то чому не ненавидіти Польщу, що з „европейських мотивів“ убиває нашу незалежність?

Донцов не бачить, що поки ми платимо неволею за ідеали „Европи“, чи, правду кажучи — Польщі, доти ми не є підметом нашої історії і ніякого свобідного хотіння, ніякої „місії“ мати

не можемо. Чи ще не досить жертв для „Европи“ було за сі століття неволі й боротьби і за останні роки? Снувати мрії про европейську місію України не перешкоджує Донцову факт, що Европа зовсім безучасно ставиться до боротьби України за здійсненнє засад европейської культури і свободи. Та найцікавійше, що сам ідеал нації, який пропаґує Донцов, не є европейський. Бо зміст сучасної національної думки в Европі се не є добровільна жертва собою й вичікуваннє на вирішеннє сеї чи иншої світової проблєми, а „sacro egoismo“. А й сього не можна забувати готовим „окціденталізуватися“ Українцям, що треба ученикам виховувати своїх учителів — себто: коли Польща в практичній політиці відкидає прінціп національної свободи й робить се в імя своєї боротьби з ворогом „цивілізації“ та „Европи“ — то Україна саме в імя тоїж европейської цивілізації мусить дати Польщі рішучий і успішний опір.

Найсильнійший і найвлучнійший закид, який Донцов робить російській культурі, се її рабська залежність від держави, се етатизм, перемагаючий над одиницею, над суспільством, над церквою, над усім почуваннєм, думаннєм і діланнєм горожан. І дивна річ, той самий етатизм, котрий автор представляє як продукт психічних недостач Росії, — чомусь не має нам бути осоружним у Польщі, де він очевидно не є продуктом ро-

сійської психіки. А найважніще, що внутрішній розклад нації не є для сього апостола національної активности найстрашнійшим нещастєм, яке може навістити Україну. Що Польща, навіть якби хотіла, не в силі дати Україні допомоги, коли Україна сама собі не поможе, що пробудженнє України до політичного життя звільняє далеко більше культурних і творчих сил на Сході Европи, ніж може дати т. з. великодержавна (!) політика Польщі, що тому єдність української нації, всестороння, а не однобока її „орієнтація“ повинна бути основою нашої політики і що тільки на узагальненому, до значіння етичного прінціпу піднесеному, національному чуттю можна заснувати европейський тип нації, — того всього не бачить найбільш европейський придніпрянський публіцист. Бачучи, як нас тисне колесо історичних подій, що вперед і взад перекочується між Европою і Москвою, він потішає, що се ніщо, що се така наша — „історична місія“.

Проба зробити сильним у теорії се, що показалося слабким у практиці, обнизила лет думки справді бистроумного автора і зробила його незручним інтерпретатором минулого, а не ідеольоґом будучого.

Так виглядає другий лет наддніпрянської уяви в напрямі Варшави. Він невдалий у теорії, як був невдалий у практиці лет Петлюри. Він

доказує, що боротьба за геґемонію на Сході Европи, яку по думкам „підстав“ нашої політики повинна вести Польща про помочи України в імя „Европи“ — се недоношений плід політичної думки Придніпрянщини, яка знов по століттях уперше зустрілася з европейською політичною культурою. І коли не шукати в книжці Донцова підстав нашої політики, — то його твір талановитий.

Грушевський.

У Донцова є хоч одностороннє, але живе національне чуттє. Нема його у Грушевського. Ні сліду. Нема активного напрямку, нема навіть переконання, що Україна має тепер якусь історичну ролю, якесь змаганнє.

І тому годі знайти у всьому українському політичному життю явище, що краще вияснювалоб засліпленнє Донцова, в якому він свою культурну ненависть до всього московського підносить до значіння національної ідеї, — як саме вся ідеольоґія Грушевського, його національне самозапереченнє, котре він від вересня 1920 р. витревало пропаґує в „Борітеся-Поборете“.

Тип державного партизанства, що звязаний з сею ідеольоґією, стоїть психольоґічно в найтіснійшому звязку з Петлюрівщиною. Свідчить про се найдокладнійше статя „Між Москвою і Варшавою“. Мабуть наслідком сього споріднення ріжниться ідеольоґія Грушевського від ідеольоґії

Донцова противенствами, встановленими — можна сказати — по законам симетрії: Отже не Варшава, але Москва, не прінціп індивідуальної свободи ділання, але громадівство чи соціялізм, не „Европа“, але „світова революція“, не „культура“, але „соціяльна справедливість“, не „держава“, але „спілка“ — і не „нація“, але „кляса“.

Такий характер і напрям сеї ідеольоґії. А її зміст ось який: Україна відстала країна, „український народ не обстояв вчас свого політичного й національного існування, не витворив і не використав сих форм для економічного й культурного життя. Тепер, коли світова революція кличе народи на розвязаннє великих соціяльних проблєм, на твореннє соціялістичного господарства безклясової держави, наш народ мусить прихапцем, принагідно, не відтягаючи в сей бік занадто багато енерґії й уваги своєї і чужої, старатись забезпечити собі політичну незалежність, розвязати національне питаннє“. Значить: нема — бо не було, а тепер не пора! Донцов шукав пильно за оправданнєм українського змагання до незалежности, нате і є його „місія“ та його „Европа“. Але Грушевському й сього не треба. Він каже: „Виносити національні домагання тепер, коли в широкім світі з національними гаслами носяться й ними спекулюють головно елєменти реакційні, контрреволюційні, се робитиме — кепську репутацію...“*)

*) Підчеркнення мої — О. Б.

Щоби зрозуміти можливість такого явища в українській публіцистиці, як висше кинені слова самозаперечення, треба взяти на увагу, що вони є продуктом доктринерства. Ідеольоґічна спроба Донцова се теорія по практиці. Погана практика — то й теорія погана. Але бодай її повстаннє, її розвій природний і надиханий чинником реального життя, яким є чуттє, поставлене на пробу життя. Там іде теорія за практикою, узагальнююча думка за досвідом. Погляд Грушевського се не плід чуття й життя, а накидувана чуттю й життю доктрина. Се і не прояв активної волі, а прояв недостачі хотіння, се пасивне пристосованнє до розвалу національного життя і страх перед тим, що скажуть про нас инші. Відси теж готовість „висунути перед інтересами національними інтереси соціяльні й оборону інтересів громадських в боротьбі з власною державою“. Се дійсно згідно зі страшною традицією державного руїнництва, котру відгребує Грушевський. Се традиція „татарських людей“ з часів Данила та деяких соціяльних рухів між XIII. і XVIII. стол. на Україні. Значіннє такого підпорядкування інтересів нації інтересам соціяльним саме під сучасний мент дуже широке. Бо, як каже Грушевський, готовиться світова революція, а саме соціялістична революція. Революційний пролєтаріят нищить капіталістичний лад, який уже пережився, а разом з ним пережилася вся суспільна й економічна теперішня

культура. Наближається нова епоха людства, відбувається переворот рівний тому, що дав почин християнській ері, або ще більший. І тут перехід до практики. Провід у сій світовій революції має Москва. Ясно, що Україна повинна признати гегемонію революційної Москви та що є тільки одно завданнє українських політиків, а саме „ввести Україну на шлях світової революції". На жаль та на сором перед усім світом українські маси — для Грушевського ясно, що тільки під впливом аґітації та невідповідної політики російських окупантів — усе ще далекі від сього шляху, такі далекі, що Україна може справді стати контрреволюційним огнищем, а „знейтралізоване і взяте за скобки заможне селянство активною контрреволюційною силою". Тому треба селянські маси на Україні не „нейтралізувати", себто зробити нешкідливими для пролєтарської революції, а „соціялізувати", себто зробити соціялістами. Грушевського болить опінія, яку має український селянин як несоціялістичний чинник. А ще більше болить його дійсна роля українських мас, їх обставлені кулеметами села, їх повстання і вся їх дрібно-буржуазна вдача, приступна для національних кличів. Се все болить його, бо він думає, що тільки в світовій революції, тільки в замиренню з революційною Москвою може Україна забезпечити себе перед поворотом реакції. Ясно, що треба працювати над українським селянином, треба його

вчити соціялізму. Праця тяжка та мусить бути на довший період розчислена. А поки ще український селянин не ввійде на шлях світової революції, він мусить терпіти наїзд революційної Москви та „якіб не були помилки большевицьких провідників в українській політиці, якби не вилазила Українцям боком діяльність їх аґентів на Україні, належить усяко оминати конфлікту з большевизмом, шануючи загальнолюдську вагу соціялістичної революції, котру веде він“.

Недужий, який знає, що він умре, як не піддасться операції лікаря, до якого і сам довіря не має, але який всеж таки може його вратує, не в силі проявити більше підчинености свому лікареви, чим Грушевський універсальному лікови на всі біди, яким має бути світова революція. Зрозуміти таку велич довіря до „орієнтації“ може тільки той, хто не має ні крихти віри у власні сили. Принявши формулу, що нація се тільки „реальна форма“, а не зміст суспільного життя, не її творчий елемент і підмет, находить мрійлива думка все таки спроможність вивести цілу ідеольоґію нації, всю її програму на довгі роки з одного тільки заложення про хід світової революції. Як недужий супроти лікаря, Україна має бути пасивна, а за чудове поширеннє національного овиду в напрямі світової революції має Україна тільки принести жертви. Все инше зробить для неї революційна Москва.

Всі соціялістичні партії світа стверджують як реальний — бажаний, чи ні — але незаперечний факт, що селянство всюди на світі дрібнобуржуазне, що воно по звичкам, по суспільним інтересам засадничо ріжниться від міського пролєтаріяту. І тому всюди вдоволяються соціялісти невтральністю селянства в часі клясової боротьби пролєтаріяту з капіталом. Не вимагає від мас селянства якогось ідейного переродження і сам Лєнін в Росії. І тому він уже 1918 р. утворив програму повільного розслоєння селянських мас на бідних і богатих на те, щоби вдержати село в невтральности. А що вже казати про Україну, де селяне творять 90% населення й бачать у революції в першу чергу нагоду заспокоїти по свойому свій голод землі й тим самим зробити хоч і несвідомо аж дві величезні зміни в суспільнім устрою країни, які зовсім не сприяють, а просто противорічать змаганням соціялістичної революції. А саме: через наділеннє землею безземельних зводиться майже до нулі число сільського, а то й міського пролєтаріяту. А надто на місце небагатьох земельних власників прибуває велике число малих. Одно і друге сильно скріпить число оборонців приватної власности і зробить „клясу“ пролєтаріяту на Україні ілюзоричним поняттєм. Бо велика посілість на Україні обіймала понад 45% усеї земельної посілости, а число сільського й міського пролєтаріяту разом з малоземельними ледви чи досягне 45% селянської маси. Рахунок ясний і простий.

Суперечностей у самім заложенню революції на Україні та впливу самого ходу подій на психіку мас Грушевський на загал не бачить. А коли їх часом по трохи добачує, то хоче запобігати „наукою“, щоб селянин, одержавши вже землю, не став у своїх настроях консерватистом, який зберігає всіми силами стан добутого вже приватного посідання. Український селянин общинних традицій не має, а має натомість національні інтереси, сильно звязані з боротьбою за землю та ще инші, які виникають із пробудження національної свідомости й роблять його непокірливим супроти Москви. Та Грушевський не оцінює революції як дійсність, тільки як ідею. І тому не добачує поза „світовою“ ніякої української революції. І виходить цікаве явище: В томуж „Борітеся-Поборете“, в якому Грушевський жертвує Україну світовій революції, його власні партійні товариші перечать йому. Шаповал каже: „Ідею революції підпорядковано національній московській ідеї“. І доказує се фактами. А про „тісну федерацію“ України з Росією, що відповідає ідеольоґії Грушевського, говорить: „Якось соромно розвивати се питаннє глибше, бо ясно, що під цією формулою Раковського криється зміст окупації України Росією“. А Грушевський не бачить, що вже від самого почину революції є й ділають як живий товчок, як реальна сила і нація і національні чуття і національні традиції по той і по сей бік етноґра-

фічного українсько-московського кордону. А сеї реальної сили ні випропаґувати ні відпропаґувати не можна Та коли навіть се хвилями й добачує, то „приносить в жертву“ чинне хотіннє нації, її змаганнє обстояти свій характер, іти своїм шляхом і робити свою революцію. Се становище Грушевського — не тактика його, а прінціп: у нього національна ідея все і всюди „контрреволюційна“, непоступова, відстала, — хоч в дійсности є якраз навпаки. І не диво, що пильний, але трохи неслухняний ученик Чечель, аналізуючи кабалістичні проблєми пожертвовання України, завважує, що „жертва єсть тоді жертвою, коли вона добровільна. Український народ не має ще тепер на стільки соціялістичної свідомости, щоб піти на самовідреченнє в імя вищого блага інтересів усіх трудящих цілого світу. Скільки не толкували йому, але він не міг зрозуміти того“. Чечель усе ще жива людина й тому він бачить, що саме ті, які рішили принести український народ „в жертву“, зробили те, що „селянство і стало самостійницьке“.

Та досить нам сього, може й забагато. Тільки, що писань Грушевського коротко не перекажеш. Не творять вони системи, не ростуть ні з чуття ні з життя. Вони доктрина, сповита якоюсь „загально людською“ мряковиною. Ось дімок на леду серед літа, з димаря куриться, шибки в сонці блистять, стін не видно — тільки голос чуєш, що в сьому домику навчає... дядька

на соціяліста! І не диво, що недавно від комуністичного уряду України Грушевському „дано зрозуміти, що передумовою співробітництва являється повне політичне самовідреченнє його“.

Большевики люде реально думаючі. Вся сила їх в тім, що вміли визискати всі реальні, клясові, а то й національні сили до проводження своїх ідей. Не по дорозі їм, людям сильної волі, з тими, що пропаґують самозапереченнє. Вони ні суперечностей ні боротьби не бояться. І тому нема їм чого „миритися“ з тими, що ніякою силою бути не хотять. Вони більш поважають „бандитів“, ніж сих, що в „Борітеся-Поборете“ приймають для повстанчого руху назву „бандитизм“, а про себе кажуть, що в імя „світового“ визволення „готові переступити через трупи наших товаришів . . . через попіл наших культурних скарбів . . . готові працювати під Вашим проводом, підпорядковуючи ідеольоґічні й тактичні розходження інтересам сеї світової акції“ — як пише Грушевський у „відкритім листі“ до Раковського. Відношеннє большевиків до національної справи, їх влучна оцінка національного почування як біольоґічного та історичного чинника, зазиви Леніна до російських комуністів, щоб позбулися російського шовінізму — се все показує, що Грушевський у своїх поглядах „більш папський, ніж сам папа“, та що його концепція національного самозаперечення втікає кудись у нескінченість від усякого навіть революційного по-

чуття дійсности. Пасивізм і миролюбство Грушевського якраз в найгорячійший час боротьби українського народу за незалежність показують, що він не є взагалі ніяким революціонером. Він пропаґує безчинність і самозапереченнє нації, якийсь політичний буддаізм. Мрії голуба про пожежу світа, з якої лишиться тільки його хата.

Ясно, що сильний занепад національного чуття робить Грушевського цілком нездібним дати якенебудь зясованнє історичної ролі України. Та не минаємо тут його поглядів, бо хочемо приглянутися всім формам і степеням свідомого національного хотіння Вел. України. І не на глум приводимо отсе другу з черги помилкову концепцію — коли не ролі, то долі України. Є їх більше — вони суперечні між собою, виключають себе взаїмно в теорії і практиці. Ріжні вони по суті й напрямку і по ґрунті, з якого ростуть. Та тільки взявши їх як одну цілість, як вияв одного національного життя України, можна їх зрозуміти й оцінити. В сьому задача сих статей — як задача сучасного покоління України всі реальні суперечности й ворогування внутрі й зовні нації перетворити в чинники розвитку нації. До ясности, до обєднання сил іде розвиток українських народніх мас, а не в підданство Польщі й не в самозапереченнє.

Винниченко.

В розвитку свідомости національного хотіння грає Винниченко замітну ролю. І він блудний син. Він лекше блудить і більше зворотів у ріжні боки робить, ніж инші політики Придніпрянщини, але живійше шукає за правдивим національним чуттєм. А надто має відвагу „чесно, до крови серця свого пройти скальпелем аналізу через своє життє“, признатися до похибок і, що головне: не підносити своїх помилок до значіння національної ідеольогії.

Скорше, ніж Грушевський, знайшов Винниченко орієнтацію на Москву, инакше до неї дійшов, инакше їй служив, а далі відвернувся від неї. І причини і спосіб його звороту до Москви й відвороту від Москви характеристичні для Винниченка ще більше, чим самий факт сього цілого переорієнтування. Поодинокі моменти сього процесу зазначені у „Відродженню нації“, в „Політичних листах“, „Всесвітній революції“ „Українській державности“, у „Революції в небезпеці“ і ріжних статях „Нової Доби“. Всі ті писання вказують, як Винниченко пережив у собі всю справу орієнтації немов якийсь акт власного і, так сказатиб, органічного розвою своєї душі. Що його повернуло в сторону Москви, се комунізм, себто „таке вчення, така дія, такий устрій, який необхідно, неминуче приводить до цілковитої

органічної зміни не тільки соціяльного устрою, але й людей. Коли деякі Українці бояться великоруського націоналізму, то на се можна сказати, що Українцям треба бути якомога послідовніщими, вірніщими комуністами, щоби стояти на сторожі повної комуністичної послідовности: бо іменно комунізм не допускає панування нації над нацією.“ Як фалшиво і як живо! Вченнє, що перетворює людину, одиницю і за її посередництвом суспільність, націю, людство, — се засаднича думка Винниченка, котрої здійснення очевидно він у комунізмі знайти не міг. Та в 1920. р. він бачив саме в комунізмі „вищу гармонію психічних та фізичних сил“. А найшовши сю гармонію, „він найшов себе“ й почувався „щасливим та чесним зі собою“. Їдучи в Росію й на Україну, він надіявся найти нову силою комуністичної ідеї перетворену суспільність і перш за все перетворених людей, нові, живі змагання висвободженої душі. Сього не найшов, а найшов мертве слово програми й закріпощеннє суспільности, нації, партії, людей. Комунізм в російській інтерпретації показався Винниченкови безсильним, пустим словом. І тут, в сьому досвіді виявилася вся суть і характер політичного самоозначення Винниченка-Українця й Винниченка-артиста. Бо його розуміннє комунізму було наскрізь субєктивне й суто-чуттєве. І власне тому таке характеристичне для всеї його особистої і національної вдачі.

В мистецтві й політиці шукає Винниченко гармонії, шукає невтомно. До того служать аналізи всіх по черзі енергій життя, „сили і краси“, любови, совісти чи „божків“, суспільства й нації і т. д. До того служить часом і експеримент чи у фантазії чи навіть в життю, в політиці. Не найшовши гармонії життя шляхом аналізи, розслідом реального, — він шукає її в ідеальному світі, шукає синтетичної думки, що малаб силу доповнити й перетворити життє та дати йому гармонійний змисл. Більшість героїв його повістей намагається жити такими ідеями. Вони звичайно нещасні, герої-карикатури, жорстокі Дон-Кіхоти, сентиментальні очайдухи, часом святі, часом злочинні, а все фантастичні. Пробують зробити ідею реальною силою життя. Найбільш людське й надлюдське змаганнє! Але динамічна ідея мусить рости з землі, з ґрунту чуття й життя. А се не буває правилом навіть у мистецьких творах Винниченка. Ще гірше вдається йому гармонізація життя в політиці. Бо тут діло, більш ніж в особистому чи літературному життю, вимагає... тверезости в ідейности. Сього Винниченкови недостає.

Зате має і в політиці се, що кождий політик мати повинен, головно політик народу, котрого будучність заснована на якнайширшій участи національних мас в політичних справах — іменно ясне розуміннє сього, що кожда ідея ділає на суспільність тільки через особу, через одиницю.

Віднова й переродженнє суспільности діється через переродженнє одиниці. І тільки у виїмкових випадках, тільки у народів, у суспільностей невільних і від свободи відзвичаєних може бути перетвореннє суспільного ладу почином для перетворення суспільности і шляхом до перетворення одиниці. Таку теорію як революційну методу приняли большевики може з конечности, а може і під впливом російських традицій з часів царату. Свідчить про се не тільки їх політика, їх держава, така „міцна“ супроти одиниць, як ніяка инша держава на світі, свідчать про се поети й ідеольоґи їх суспільної етики („Скифи“). Але ся революційна метода чужа українському народови, суперечна з його традиціями політичного життя і просто орґанічно йому противна.

Винниченко — несвідомо, але тим більше пристрасно своїм чуттєм і діланнєм репрезентує думку, що одиниця се носитель життя не тільки одиничного, але й суспільного. В тій справі Винниченко політик і Винниченко поет — одна особа. З того слідує, що він у політиці поет. А що він як політик бере собі за провідника зворушеннє чуття, схвильованнє фантазії, суґґестію думки, — то очевидно він кинений на повне море революційних хвиль і хіба припадком може добитися до берега. Бо сей великий діяч не має центра ні в собі ні в своїм племени. Він блукає по морі без керми й без компасу. Він, суспільний діяч, кермується тільки чуттєм і може тільки

настроєм. Суверенности розуму в цілій його діяльности є тільки проблиски. Тим не кажемо, що він нерозумний: адже він ніколи не орієнтувався на Польщу.

У звязку з тим має Винниченко хибу, якої не находимо в сій степені в ніякого иншого українського письменника і навіть дуже рідко у світовій літературі взагалі. Під впливом якоїсь нової думки вміє він усе, чим жив попередно, чому кланявся і в що вірив — безоглядно здоптати, споганити, відражаючими красками змалювати і навіть очернити, щоб тільки вдоволити свій невгомонний темперамент. Усю силу таланту вжив на таке садистичне бичуваннє себе й України, коли писав тритомовий памфлет „Відродження нації". І ще зовсім неоправдано назвав се історією української революції. Ні бувшому голові перших національних правительств України, ні письменникови не принесло чести се діло самооплювання. Зрештою воно один з етапів великої епопеї політичного одисейства Винниченка, його блуканини.

Вдачу Винниченка характеризує і його розуміннє революції. Він її не вчить, як се хоче робити Грушевський, і не віщує її приходу на основі наукових дослідів про сучасну фазу історії, а відчуває її і виводить із чуття мас та свого власного. Для нього революція се „вияв назбираної, скупченої, перенасиченої енергії невдоволення широких народніх мас проти істнуючого

ладу". А само питаннє світової революції „застигло нерозвязаною загадкою в душі цілих кляс", воно „одних хвилює радостю, а других страхом". Винниченка воно захоплює цілого, бере його фантазію в полон, перетворює його думаннє, дає йому фалшивий ключ до розуміння всіх подій на Україні від 1917. р. та всіх суспільних конфліктів світа, а врешті приготовляє в нім ґрунт під віру, що ось уже зустрів ідею, яка в силі перетворити ціле єство його та його народу — себто комунізм.

Але шукаючи за біольоґічною енерґією, зробив Винниченко похибку, думаючи, що се ідея комунізму дала большевикам побіду на Україні в 1919. р. (а не зле зрозуміле гасло й військова перевага). Зробивши сю похибку, мусів зробити фалшивий висновок, що комунізм двигне й Україну. Шукаючи реальної енерґії, найшов фантом. Може Винниченко не бувби зробив сих похибок, може знайшовби коротшу дорогу до самого себе, якби зглибив був суть капіталістичної крізи. Заснований на свободі, на вільній конкуренції індивідуальних, якнайбільше розвинених сил, приходить капіталізм крутою дорогою індустріяльного розвитку до того, що якраз одиниця, її якість, її особиста вартість і через те і свобода її розвитку стає в певних умовинах непотрібною для продукції, а сама людина стає частиною машини. Система свободи доводить до заперечення тоїж свободи. А коли так, то для

перетворення сеї системи неконечне усуненнє засади свобідної конкуренції, але конечні такі умовини, які далиб можність якнайбільшого розвою сил кождій людині. І коли взяти під увагу — незміримі можливости господарського розвою України й Росії, то ясно, що там не так економічна і клясова, як у далеко вищій степені культурна біда, політичними впливами витворена неволя, нездібність та непродуктивність мас лежить в основі соціяльного й економічного запропащення людини. Отже не державного комунізму, а свободи для одиниць, кляс, націй, повного розвитку їх сил треба там, де є можність сього розвитку, де досі так багато матеріяльних і так мало духових сил, де є такі широкі поля для індивідуальної свободи і праці. До сього погляду доходить тепер большевицька практика.

Не перейшовши такого чи подібного ходу думок, Винниченко дійшов до комунізму. Та мимо того наче орґанічно, півсвідомо, власне під впливом своєї ідеї комунізму і свого розуміння комунізму завернув він з великою енерґією в напрямі індивідуальної свободи як основи суспільного життя. Був се зворот умотивований таксамо слабо, як усі політичні концепції Винниченка. Товчком була чуттєва відраза до погноблення свободи людини. Його критика московської геґемонії у світовій революції зводиться до закиду про абсолютизм і бюрократизм совітської влади. Недостача свободи та одушевлення мас

для справи революції є для Винниченка несумнівним доказом, що революція завмирає і що Росія неспосібна вести світовий пролєтаріят. Відси вже близько йому до концепції української революції, очевидно все ще комуністичної, але такої, що має статися через індивідуальну обнову й визволеннє людини з пут державництва та через досягненнє нею внутрішньої гармонії.

Оттак не льоґічно, але орґанічно доходить Винниченко до заперечення чужої геґемонії над Україною і до національної форми революції. Сей орґанічний спосіб боротьби з чужими впливами, характеристичний для Винниченка-артиста й політика, такий самий у нього, як у повстанців. І вони орґанічно, стихійно ведені півсвідомим чуттєм, стають в обороні свого типу, свого характеру й орґанічно протестують проти накидуваних їм чужих формул індивідуального, суспільного й економічного життя.

Винниченко дав собі таку концепцію комунізму, що саме сей його комунізм замкнув йому дорогу до комуністичної Москви, підняв його проти московського етатизму і скермував врешті знова на Київ. В опорі проти державництва Москви зустрічається Винниченко в немилому собі товаристві — між иншими Донцова. Та дарма. Винниченко не в силі инакше поставитися до того, що він називає тактикою рос. ком. партії, а в чому Донцов бачить расову прикмету Московщини.

Треба ще зазначити, що Винниченкова „ідея“ (яка гармонізує людину, яка її визволює, а через неї суспільність і націю, яка свобідно з людини росте і яка є висловом її свободи і щастя і чесности з собою) се справді одна з головних думок, які складаються на зміст і характер історичних змагань української нації. Се одна з тих думок, які можуть послужити до зясування історичної місії України. Та ясно, що такою ідеєю не може бути в нинішніх обставинах комунізм: український народ сю форму самоозначення відкинув і перед його волею подалися навіть російські большевики.

Можна надіятися, що Винниченко-артист найде правдивійше слово своєї ідеї свободи, чим се зробив Винниченко-політик, коли чужому гаслу давав свій зміст, думаючи, що таким дивоглядом зможе обновити життє нації. Не так учителів з чужого поля, як свобідної мови, власного слова потребує народ, що вже збудився. Тут поле для діяльности Винниченка на будуче. Та вже тепер можна сказати, що він своїм крутим ходом замкнув блудне колесо політичного оману Придніпрянщини. Політичне значіннє Винниченка полягає на двох неґаціях. Поворотом на рідний ґрунт, коли ще не ясною думкою, то бодай чуттєм, властивою собі стихією — опинився Винниченко на чистій і новій для нього области: національного самоозначення з нутра. А то Винниченко весь час як політик робив вражіннє пяного,

котрий серед темної ночи шукає на землі сірника, щоб ним засвітити й побачити шлях, яким треба йти. Але він очевидно вийде з тої стадії. Станеться се тоді, коли він побачить, що знаходиться на шляху до національної етики, а не якоїсь иншої, яка розпливається в часі і просторі. Щойно тоді скінчиться важка й болюча Одисея модерного — Марка Проклятого, тої найбільш траґічної зневірою постаті уяви українського народа.

Безіменний.

Звязані з державною партизанщиною ідеольоґічні спроби мають свій родовід — і своє потомство. Їх характеристика булаб неповна, їх життєва ціна та їх історичне місце булиб неозначені, якби не взяти під увагу, що батьком ідейного партизанства є Винниченко, а потомком-деґенератом — тип, який ми назвали безіменним.

Вічно здезорієнтований і вічно себе шукаючий Винниченко, політик-поет, перший покинув рівний ряд сяк-так єдиного національного фронту і присвятив добрий рік праці на те, щоби стати апостолом хаосу — сівачем кукілю з чужого поля на рідній ниві. Було се ще до камянецького розвалу. Було зроблене щиро й докладно. Ґрунт під розклад, приготовлюваний життєм, політичним нещастєм камянецького періоду, був теж ідейно розораний і всяким навозом погноєний дякуючи тому, що Винниченко колись

загубив себе самого. Про се сказали ми досить, та не вказали досі з окрема на хронольоґічну духову звязь сього періоду декадентизму у Винниченка з ідеольоґічними спробами Донцова і Грушевського. А тепер вистане сей звязок зазначити. Вистане ствердити, що найбільш додатною рисою всіх трьох є їх орієнтація на якийсь прінціп: „Европа“ Донцова — себто культура активности, свобідної праці етичної людини, „світова революція“ Грушевського — себто історичне (добре чи зле відчуте, але важне для всякої політичної діяльности) темпо вселюдського розвитку — та „ідея“ Винниченка, як основа індивідуальної і затим щойно суспільної самообнови. Найбільш відємне, всім їм спільне — се орієнтація на чуже, се шуканнє точки тяжести національного розвитку України поза Україною: в „Европі“ — читай: в Польщі, у „всесвіті“ — читай: в Москві, в „ідеї“ — читай: „сам не знаю, де“. . .

Се і є форма самоозначення . . . рабства — декадентизм. Се є рабство в теорії, яке підтверджує рабство в душі. Втеча перед одним ворогом під поріг другого. Самозапереченнє. Такий зміст і форма сих спроб. А їх етична ціна? Сі ідеольоґічні спроби були звязані все з практикою. Кажім ясно: вони були для практики прикроєні. І се не головна вина. Се всюди буває. І не тут вага їх етичної ціни. А наперед в питанню, чи їх автори признаються до того, що їх теорії се ad hoc сотворені уоснования певної практики.

Коли так, коли вони не підносять своїх практичних замислів до значіння національної ідеольоґії, коли практику, задля якої творять отсі теорії, називають тим, чим вона є: політичним опортунізмом, тактичним засобом реальної політики, — то можна з ними погоджуватися або ні, але їх кроки можна розуміти як складові частини одного, може й несвідомого, але доцільного ділання ріжних ґруп одної нації. Такі змагання можуть дати частинні успіхи, які далі дозволять нації повернути до свідомого, суцільного, зєдиненого ділання, до обновлення єдности і тим самим моральної сили нації. Якби Петлюрі було вдалося збудувати Україну, а далі відобрати Польщі Галичину, що обіцювали його представники в розмовах з Галичанами, — то його „орієнтація“ на Польщу булаби правильним актом реальної політики, якого етична ціна булаб уратована успіхом. Такий є дух опортунізму: він завсіди тільки услівно етичний. Та се було неможливе. Петлюра у звязку з Польщею не то що не здобув України, а ще стратив відвагу навіть репрезентувати перед самою Польщею ідею суверенности своєї нації. Тому ідеольоґія, яка пробує піднести його невдалий тактичний засіб до значіння прінціпу, є неетична. Не було успіху, то не лишається нічого иншого, як тільки відворот чи пак публичне каяттє або політична смерть. Петлюра вмер у хвилину, коли Польща підписала мир в Ризі, бо не мав тоді моральної

сили запротестувати так, щоб Польща мусіла поводитися з ним, як з ворогом.

Винниченко — по культурі сильно змосковщений — відбув раз і другий акт публичного каяття, сей так мало Европейцеви симпатичний, так типічно московський, але все таки етичний акт самообнови. Та чи „найшов“ себе — питаннє отверте й досі. Грущевського практика мабуть не дійшла до краю. Збираючи се все, скажемо: Етична вартість усіх обговорених типів партизанщини стоїть під знаком питання. Та був один чинник, що перехилював вагу в їх користь: Усі ті партизантські експерименти були (чи є) роблені щиро. Людьми, що особисто чесні й політично чисті. Їх імена мали вагу імен тих, що репрезентують націю. Їх імена давали моральну силу їх ділам більше, ніж їх ідеольоґічні уоснования. Довірєм до їх імен довго кермувалася суспільність Придніпрянщини, а то й багато Галичан в оцінці їх діл. Але по деякім часі нещасливі ідеольоґії та недостача реальних успіхів обнизили се довірє до їх імен. Разом з тим упала ціна імени в українському життю взагалі — факт страшний для публичного життя. Так захиталася ще одна основа внутрішнього, морального порядку в життю й діланню нації, а натомість скріпилася тенденція добачувати в партизанщині власну безсильність, розладдє, а то й неморальність — чи спекуляцію. Настрій заведеної суспільности став тут і там виявляти на-

клони до зневіри й до дійсного самозаперечення. Так приготовлявся терен ділання для безіменних.

В діланню односторонніх, не на єдности нації опертих ідеольоґічних помислів на психіку народу лежить тим більша загроза, чим менша моральна відпорність і політичне вишколеннє народу. А саме Україна находиться в подвійно тяжкому положенню через те, що не має свобідного форум політичної думки в краю, що українська суспільність політично в чужих руках або в чужій хаті. Тому вплинули шкідливо на наше національне життє всі орієнтації, що „ідейно“ й морально вели нас до чужих і віддавали нас в їх руки.

І чи дивно, що тоді як Петлюра довів уже до абсурду всяку „активність“, тоді як Донцов подався на реєстрового ідеольоґа, Грушевський водою зимної доктрини обливає національне чуттє, на яке „тепер не час“, Винниченко всею силою своєї духової плідности продукує ідейну путанину, а всі разом сіють зневіру у власні сили, — чи дивно, що буде дезорієнтація в суспільности і що перед очима кождого Українця стане страшне питаннє, чи ми немічні тому, що нам так склались обставини, чи тому, що ми нікчемні ... Чи дивно, що тоді прийде сей, хто над нами хоче знущатися, нас використувати й кине нам свою відповідь: суґґестію нікчемности, що ми тільки історичний погній для Европи, для світової революції, для Польщі чи

Москви. І поставить перед нами всі слабости наші, малпяче зеркало й зажадає нашого підданства. В хату, де господар своє імя стратив, увійде як у свій дім безіменний чужинець і кине господареви в лице погорду таку, яку кидав економ кріпакови, чи торговець живим товаром — живому товарови. Возьме собі на услуги наше імя безіменний і буде вмовляти в нас і в світ, що нас нема, хіба тільки всього, що в нім. Сам собі напише свідоцтво й без скрупулу сфалшує публичний документ, числячи на се, що нема вже в нас моральної сили, щоб йому завдати брехню. Погрозою і зневагою бити нас буде. Наче з нас самих, із нутра нашого буде говорити. А коли стане око в око, то не розпізнаєш, чи се малпа, чи чорт. Але почуєш приниженнє — аж до дна душі, як від докорів злої совісти. Бо се буде олицетвореннє національного декаденства, потомок-деґенерат душею хорих батьків. Найдуть в обличу вирода свої риси в огидному полученню — всі наші партизанти. А з їх ідеольоґічних писань напише собі безіменний леґітимації. Леґітимацію „Комітету Національної України“, який говоритиме від усеї України за се, що найдороще в народі, за пливучу зі свіжих ран кров повстанців; леґітимацію „галицької секції“, яка ще раз продасть Галичину Польщі й заперечить те все, чим живе галицька душа від соток літ, чим сьогодня горда національна свідомість усіх Галичан від старця

до дитини! Одних і других безіменний назначить, як товар, значком „на продаж“. Він помішає й поміняє чесність зі шантажом, ідейність із глупотою. Всім дасть клеймо спекулянтів, нікчемних і дурнів. Погорда для своїх буде його символом віри. На неуспіху і зневірі инших збудує свою „правду“, свою „Україну“.

Оттака була ще можливість, одна з можливостей виходу з партизантки. Ще така можлива інтерпретація політики Придніпрянщини за останні два роки.

* * *

Льоґічна думка, довівши похибку до абсурду, відкидає її та зміняє напрям. В життю не все так. Хоч Петлюра послідовно допровадив орієнтацію на Польщу до абсурду, то все ще найшовся такий, що в тім напрямку йде ще далі. Се Греков. „Поправляє“ Петлюру в дуже простий спосіб: рішається робити вже до послідної консеквенції все те, від чого Петлюру ще здержала честь чи совість.

Петлюра хотів ужити помочи Польщі до того, щоби збудувати Україну. Греков хоче вжити України до того, щоби збудувати велику Польщу. „Для миру всього світу необхідні Велика Польща й Велика Україна.“ Як гарно! „Велика Польща“ — то Польща „колись і не так ще давно великодержавного народу“, Польща „леґендарного патріотизму“, се „народ-патріот“, се Польща, котрої

„історичною місією було завжди жити більш (!) ніж для самої себе, для всього культурного европейського заходу“, що „захищала Европу від монґольських орд“, що тепер „являється передовим фронтом на шляху посунення на Схід“, се — одним словом — Польща, що повинна втішити й Донцова: „Велика Польща“! А „Велика Україна“ — се очевидно те, що ми й досі розуміли під Великою Україною, але обрізана о Волинь і Холмщину й Підляссє й очевидно без Галичини: Придніпрянщина з рижського мира. Ся „Велика Україна“ — „дружня Польщі держава“, се тільки „аванґард аванґарду західного світу“ — (згідно з Донцовом). „Світова місія сеї країни: мирна культурна праця для використання максімуму реальних благ“. (Тут зі всеї душі належить поздоровити з ідейним успіхом проф. Грушевського). Має Україна свої заслуги перед історією, бо „приймала на себе удари диких орд, змягчаючи й часом зовсім відбиваючи удари їх по Польщі“. Отся Україна має високе „культурне завданнє“ (хто то нас уже культурою не дарував!). І Україна для держав Антанти „великий і незамінний фактор“ і треба сьому народови „дати національну державність“ тому, що „продукційність його праці завжди пропорціональна його певности в своїм державнім сучаснім і спокійности за майбутнє“. З того „максимальні вигоди отримає Польща, бо українська держава потрібна для самого здійснення завдань світової

політики, випавших на долю Польщі". „Роля України — роля резерву для Польщі . . ."

Чи не ясно? Ось абсурд, що живе — бодай у письмах адресованих до президента Гардінґа, до Мілєрана, до шефа польської держави Пілсудского, до Найвищої Ради й до „українських повстанців", до „Галичан", до „українського народа" й до „червоноармейців" — а все в письмах від безіменного, друкованих в анонімній часописі, все за тих, що „не можуть подати свій справжній голос за посередництвом законної своєї влади". Бо тільки „цілий ряд шантажистів хоче репрезентувати Україну, а всі вони права на се не мають". Ні Раковський — котрого визнає чомусь Польща на основі того рижського мира, за якого виконаннє заступається й сам безіменний. Ні Петлюра — „з юридичного боку абсолютно безправний", ні „Директорія самозванча", ні „момархи" Скоропадський і Вишиваний, „досвідчені спекулянти кровю України" *), ні хто инший, тільки — безіменний „Комітет Національної України". „Це є живий, правдивий голос України і він повинен бути вислуханий на конференції в Ґенуї, позаяк покищо український нарід тільки і може говорити сам від себе, не маючи ніякої законної і державної влади, яку-б він признавав."

Ось в чому діло! За Україну має говорити безіменний — на те, щоб було

*) „Україна", ч. 2.

стверджено, що Україна не існує як політична одиниця, тільки як інструмент Польщі. Задля того треба Грекову розвалити всяку українську організацію, яка денебудь існує. Бо господарем України є чужий ... Польща. З окрема треба йому розвалити Галичину та її Уряд, бодай в опінії тих, що моглиб у Галичині шукати завязку української державности.

І тому безіменний продукує ще один фальшивий документ: вірнопідданчу заяву до Йосифа Пілсудского, основану на акті — щойно незаконним признаного уряду Петлюри — про віддачу Галичини Україною Польщі. Недостача льогіки в деґенерата кидається тут у вічи. Від фікційної „галицької секції“ заявляє безіменний готовість увійти в переговори для „забезпечення культурних інтересів мирного життя ... під державною владою польської республики“. Заява, розуміється — безіменна.

Ріжні є типи безіменности і в инших народів і в нас. На старинних катедрах західної Европи, під самим верхом і на вежах, куди око ледви догляне, бувають постаті, ковані трудом, любовю і духом безіменних, нікому незнаних творців. Скільки покрила сіра земля на широких степах України, скільки на полях Галичини безіменних борців за волю і хіба трава знає їх, що поросла на їх могилах. „Безіменний вояка“ найбільшу почесть західно-европейських народів дістав по війні. Та є безіменні иншого типу: у тьмі

ночи продавані тіла безіменних жінок-деґенераток, або суспільністю здоптаних нуждарок і сі, що ховаються перед людським оком: вломники та продавці краденого.

Наш безіменний пише по французьки. Се вже культура нікчемности. Бо грубо помиляється, хто думає, що Греков видає „Україну“ по французьки тільки для Французів чи для чужинців. Не се головна його ціль, а змаганнє: засуґґерувати збаламучену і зневірену українську суспільність думкою, що так, як пише Греков, так думають про українські діла і Французи й увесь культурний світ. І колиб се йому вдалося, то він бувби . . . правий. Бо тоді він бувби реальний політик, а не запроданець і зрадник.

Оттак по всіх формах субєктивного, ідейного самозаперечення бачимо тепер спробу дійсного заперечення нації, спробу доказати експериментом, ділом, що ми нація без імени, без свідомої волі й чести: що сеї нації нема. Підняти таку спробу зважиться тільки людина чужа нації всею своєю істотою. В отвертому листі до редакції „України“ (ч. 6.) каже Греков: „Я можу рахувати себе Галичанином по духови“. Якби він міг ще когось обидити, то певно не булоб більшої обиди для Галичан, як отся нахабність Грекова. По документах історії можна ствердити, що такого типу галицька земля ніколи не видала й не виховала. Греков без сумніву чужий цілій українській нації.

Прийшов за революції з чужини на Україну і все, що робив, робив як наємник. І тому з почуття ображеної амбіції вже в самих початках Директорії уступив з посади шефа штабу Наддніпрянщини. Діставшися на командата галицької армії, був тут ще більше чужий. Умів зужити незрівнаний матеріял галицького національного війська для обновлення армії, але вмів теж знищити сю армію. Бо казьонний ґенерал російської школи вмів оперувати тільки масою. Жовнір для нього тільки число, тільки одиничка, більш ніщо. Галицька армія за час його команди дуже тяжко платила жертвами за успіхи Грекової тактики. Але вперед ішов сей жовнір, готов боготворити кождого, хто вів його хочби за ціну сердечної крови у глиб рідної землі. Ще гіршим стратеґом показався Греков. Змінивши власновільно плян боєвої акції, кинув галицьку армію там, де мусіла даремно вичерпати сили, а саме на Львів і Перемишляни, замість піти туди, де по заняттю Нижнева — здобутого без патрона — відчинялася вільна дорога на карпатські сполуки з Чехословаччиною і на Стрий, де була надія дістати муніцію. І мусіла під Перемишлянами наступити катастрофа, бо гонений шаленими маршами галицький жовнір опинився там без муніції, змучений, з боєвим станом, зведеним на осьму частину сього, що було на початку офензиви! „Гохштаплєр“ — кажеться по німецьки на такого стратеґа. Тому

Ґалицький Уряд усунув Грекова з поля боротьби, хоч він уступити не хотів. Сей амбітний чужинець усіми силами намагався поширити собі в галицькій армії хитро свої права й особисту популярність, далеко більше ніж було потрібно для цілей війни. Особиста амбіція і тільки вона вязала його з галицькою армією. Тому не диво, що він опісля розчарований у своїх амбіціях підписав відомі ганебні документи про приналежність Галичини до Польщі! А зробив се — по його власним словам, сказаним на засіданню „Ліги Обнови України“ -- „як приватна людина“. Що се значить, не зрозуміє ніколи ніякий Галичанин, бо „приватних“ осіб в політиці нема — хіба... наємники. Для Грекова був се крок для добуття нової служби: в Польщі. Етапом до сеї служби послужили йому виступи у „Всеукраїнській Національній Раді“ у Відні 1921 р. В його тодішніх промовах є вже складники погорди до всього публичного життя України, потрібні йому для оправдання дальшої ролі, але подані ще в формі добросовісної оцінки ситуації. В промові з 4. січня 1921 р.*) говорив уже про „розкладений мозок української інтеліґенції“ і передбачав „безідейну боротьбу осіб“, як зміст дальшого політичного життя України. Виступив проти „політики осіб“, значить політики опертої на довірю до імен, а сам покінчив незабаром безіменністю, визискавши фірму „В. Н.

*) Див. „Воля“ за січень, 1921.

Р.“ до того, щоб найти нагоду до продажі України й одержання служби в Польщі! Де мотив сього? В Герострата, що спалив найкращу грецьку святиню, була мотивом жажда розголосу, хора амбіція, може завись до якогось суперника, в Ефіяльта-пастуха, який зрадив своїх, грецьке військо, було мотивом перське золото. А що тут? Се покаже історія, а покищо суспільність інстинктом оцінює справу зовсім правильно.

Греков виріс у службі дряхлого царського престола і тільки зі служби живе. Але се тип такий як економ, що змагає до того, щоб висадити пана з двора й самому сісти на його місці. Сей мотив слідний і в теперішній його ролі політичного кондотієра. На услугах Польщі зизує до Москви.

Тільки чужий по духови, нерозуміючий нації і погорджуючий нею, міг взяти на себе ролю представника безобличности, безіменности й безхарактерности, ролю злочинного сповідника сього слабого покоління політичних партизантів, що призначені на скору загладу. Вони вже роблять місце тим, що не хотять самовідречення, що дадуть із себе Одисея на модерного Терзита.

В розвитку політичного життя Придніпрянщини означає безіменність точку, за яку воно вже нище впасти не може. Се остання фаза орієнтації на чужого. Перша була чужа „ідея“, друга — „імена“, по два: Петлюра—Пілсудский, Грушевський—Раковський. Остання фаза се безіменність. Се чужинець, що за нас хоче гово-

рити, сам, без нас. Не зявився він у нас без предтечів. Заповів його цілий ряд анонімів та безіменних інтриґантів. Попередила їх віденська „Воля“, яку задля хиткости видавця покинули по черзі всі співробітники. Греков уже найнища точка упадку суспільности. Найнища — і тому від нього мусить зачатися зворот на ліпше. В тім значінню він поява більше смішна ніж страшна. Вже слідна туга за іменем, хочби підробленим. Усі ті „Сагайдачні“, „Струки“, „Голубовичі“, „Винниченки“, яких хоче мати „Україна“, показують, що навіть там, у царстві безіменности— пробиваєтьcя туга за іменем.

Та булоб до смерти сумно, якби на сьому мусіли ми тепер кінчити огляд політичної ідеольоґії Наддніпрянщини революційного часу. На щастє так не є. І зійшовши на найнищий ступінь, там, де привела нас аналіза партизанщини, йдучи за фактами духового життя инших представників політичної думки Придніпрянщини, можемо відси піднятися в дальшому огляді — в гору. Се і спробуємо зробити в слідуючих статях.

Липинський.

Зміст попередніх уступів міг читача навести на думку, що загальний заголовок сих статей має глумливе значіннє. Воно не зовсім так. Правда, що всі „орієнтації“, які „вченим“, дедуктивним методом виводять Україну то з еволюційних законів (risum teneatis, amici!) — „всесвіту“,

то з історичної місії Польщі чи Москви — ніякого матеріялу для зясування історичної ролі України не дають. І дати не можуть. Але до нашої теми ті „орієнтації“ належать, бо вони кождому, хто ще від них не осліп, дають наглядну, краще сказатиб: нашкірну відповідь на питаннє, де не належить шукати будуччини України. Коли не самих творців тих „орієнтацій“, то бодай їх учеників мусять сі „орієнтації“ привести до того, щоби взяли собі науку з досвіду, зробленого поганими вчителями, з доказів per absurdum — про абсурдність думки, що хтонебудь з сусідів збудує нам державу.

Тому, що основним мотивом усіх злощасних орієнтацій (кожда з них типовий lucus a non lucendo) була недостача віри у власні сили, за якою йшло шуканнє лінії найменшого опору й політичне та моральне рабство, то треба думати, що боротьба з сим явищем мусить прийти саме у формі спроби найти силу до життя в собі, у власній нації, не поза собою. Мусить прийти туга за внутрішньою обновою, туга за вірою у власну силу. Мусить прийти спроба, власним хотіннєм і досвідом, не чужим проводом „наукою“ — найти вихід зі страшної залежности від обставин. А сі „обставини“ се власне чужі сили. І питаннє, чи така спроба прийде, буде критерією здатности нації до життя. Або нарід зможе обтрястися з фалшивих пророків, або загине. Преважна справа. Єгова тому мстивий Бог, тому

карає аж до семого покоління й далі, бо він Бог племени, нації, не самої тільки одиниці. Що прощається одиниці, — нації не прощається.

Не можна потішатися тим, що ті орієнтації діло не народу, тільки відірваної від ґрунту інтеліґенції, що народ лишився ненарушений у своїй моралі. Бо не в самих орієнтаціях діло. Орієнтації се тільки один із проявів умовости сього цілого покоління, що дістало керму національного життя в свої руки 1917 р. Зовнішні орієнтації виникли з засадничої внутрішньої орієнтації сього покоління, для котрого аксіомою політичного розуму був погляд: „Нації у нас нема“. Одні бачили тільки етнічну ґрупу, яка має право на самоозначеннє і для якої здійснює се право російська революція, чи якийсь инший „процес“ світової еволюції. Ті надіялися на те, що у „всесвіті“ прийшов такий час, що „закони“ життєвої еволюції мусітимуть утворити Україні незалежність, державу, тощо. Чи Україна схоче, чи ні. Але очевидно треба отсі обєктивні всесвітні закони „найти“ та до них „розумно“ приноровитися, щоби „процес“ визволення прискорити. Адже і яблоко з дерева без закона тяготіння не впалоби. І пішли ті вчені вчитися на схід або захід. А для других був на Україні „матеріял“ на націю, але сей матеріял покищо „приступний тільки соціяльним кличам“. І тому, мовляв, треба підходити до нього обовязково з „соціяльними льозунгами“. А надто треба, „щоб

маси добре зазнали біди від чужої влади“ — тоді вони зрозуміють, що таке Україна та стануть свою владу шанувати й за нею тужити ... Так казали ще в 1919 р. представники придніпрянської військовости, себто найбільш активна частина тамошньої суспільности. І послідовно — поступалися крок за кроком чимраз далі, поки не опинилися поза Україною, віддавши її — в науку.

Така була страшна внутрішня орієнтація першого покоління національних революціонерів — орієнтація на власну слабість та народнє лихо. Зовсім льоґічно, з неминучою конечністю виникли з того орієнтації на всі сусідні й чужі сили, які до України зблизилися з якогонебудь боку. Тоді політика України стала виключно зовнішньою. Проблєма внутрішньої орґанізації уступила на далекий плян. Наслідки сього переживаємо ще сьогодня. Хочби на спробу видвигнути чисто національні кличі, хочби тому, щоби провірити свій погляд про націю, — соціялістична інтеліґенція просто не сміла. Навіть найсвідомійші ґрупи, самостійники чи хлібороби, неначе під впливом Толстоївського „непротивлення злу“ на активність не спромоглися. Гетьманщина від першої хвилини теж через залежність від чужої сили була позбавлена всякого морального впливу на нарід. Тому не могла встоятися.

І сьогодня без енерґічної праці суспільности над собою, без знищення сеї орієнтальної пасивности в думанню, чуттю й діланню, без засадничої

зміни поглядів на справу національного самоозначення й самоорґанізації — не зможе сучасне покоління вести успішно боротьби за незалежність України. Бо незалежність добуває тільки той, хто внутрішньо свобідний, хто вміє хотіти, хто себе з себе зясував. А сього процесу внутрішнього самоозначення нації, за яким щойно може піти політичне самоозначеннє — маси самі перевести не в силі. До сього і в першу чергу до сього треба їм помочи культурних верхів народу. І тому „орієнтації“ провідної інтеліґенції Придніпрянщини були соромною утечею перед дійсністю, перед головним обовязком національної етики: обовязком творити власні сили і плекати віру в них. Усякого типу самозапереченнє національних ідеольоґів се злочин, якого нарід простити не сміє. Бо коли простить, то загине. Покищо требаб нам махнути рукою на цілу нашу тему, спровоковану „орієнтаціями“, якби на наведених представниках думки Придніпрянщини мусів кінчитися огляд нашої національної ідеольоґії.

Та перебувши всі по черзі орієнтації, перебравшися щасливо через варшавські рогачки „окціденту“, пробившися хоробро крізь павутиння бабського літа в „Борітеся—Поборете“, очунявши по завороті голови від світової гармонії „нашого“ комунізму та врешті перебривши тісний темний канал, повний всякої погані, якої імени згадувати не годиться — несподівано для нас самих

ми опинилися серед зелені за білого дня й дихаємо чистим воздухом. А під ногами почуваємо твердий, певний ґрунт. І хоч як багато вчили нас усякі революціоністи про всесвітні закони, які кермують усім буттєм, якось зовсім не почуваємо, що земля бігає довкола сонця та ще крутиться довкола своєї оси. Осмілені тим отвираємо ширше очі і стверджуємо, що ми найшлися на Україні, на тій хліборобській, що є — підчас світової революції, що була до неї і буде після неї. Провідник по сій Україні — називається Вячеслав Липинський.

* * *

Мабуть першим знаменним проявом відпору на внутрішній розпад було уступленнє Липинського в 1920 р. з посади посла У.Н.Р. у Відні. Можна догадуватися, що основним мотивом його поведення була зневіра в тих, що зневірилися в націю. Се був саме той час, коли „орієнтації" розвалювали доосередні змагання національного життя, коли У.Н.Р. — шукала помочи Польщі за ціну Галичини. Мабуть уже тоді Липинський чуттєм патріота прочув тай оком історика добачив, що йде — нова руїна. Покинувши закордонний пост, з усею силою любови до національної справи пірнув у ділі внутрішнього самоозначення нації. Тим дав почин до обнови. Бо ніщо не значить, що процес розкладу суспільности ще довго потім ішов далі. Він ще сьогодня непокінчений. Але розклад по своїй суті сам собі

кладе конець. А рівночасно ще заки розклад скінчився, розпочався процес обнови, процес конструктивних змагань тих, котрі в нації найсвідоміші й найліпші. І саме те дає запоруку, що нація оживе. Явище двох протилежних течій, часте в суспільному й культурному життю, у світі органічнім і в фізиці. Се наче дві з собою індуктивно звязані електричні течії, що рівночасно пливуть у протилежних напрямах. Тільки одна з них первісна, а друга від неї залежна. Що в життю нації веде до абсурду, се тільки непожаданий побічний продукт творчої праці національних сил.

Добувши незалежність від політики орієнтації на чужі сили, відкрив Липинський для суспільности на ново отсю істину, вагу якої зрозуміти і в яку повірити ще довго не зможуть деякі вчені в народі: „Коли у людей на Україні не буде субєктивного хотіння націю творити, то ніякі обєктивні наукові закони нам стати нацією не поможуть“. Вже се безсумнівно докаже вченим повну „необєктивність“ Липинського. І взагалі говорить Липинський мовою для багатьох незрозумілою. Сам власник трьох культур: української, польської та московської, не вміє часто найти слова, яке зрозумілиби представники „окціденту“ або Москви. Бо не таку чи иншу культуру інтелекту, не якусь естетику або суспільну програму, пропагує Липинський, але се, чого досі перед ним на Україні ніхто не робив: творить,

зясовує і пропаґує культуру національної волі, живого історичного хотіння, творить сю культуру й сам її представляє. Прослідже в минулому й сучасному нації динаміку національного хотіння, зясовує національну етику. Відшукує закон вічної молодости народу, находить його історичну тотожність на протязі століть, пізнає найглибшу залежність нації в залежности від себе самої і розкриває тайну її свободи, в ній самій заховану. Творить релігію національного життя „української людини“ й вірить, що найде і в минулому і в сучасному вільного господаря української землі. Характеристичне для нього те, що він про історичну місію не то України, але навіть Росії та Польщі наче нічого не знає. А коли почав писати про орієнтацію — в лапках, то замість ученої чи навченої чи недовченої теорії почав з того, що дав своє національне вірую. Воно міститься в листах до хліборобів і говорить у першу чергу про внутрішню орґанізацію нації. Має се бути орґанізація з життя, з власного реального хотіння. Орієнтації оцінює коротко, а добре: „Ніяка політична конюнктура нам не поможе, коли у нас не буде орґанізованої сили.“

Таким чином Липинський як ідеольоґ вносить коректив і в наше питаннє. Бо нація, коли вона жива, представляє таксамо як одиниця супроти всього окружаючого її світа чинник волі. Жива волею нація се реальний чинник життя. З огляду на сей характер нації неможж-

ливо зясувати її виключно зовні, „обєктивно“. І тому сам інтелєкт не в силі перевести самоозначення живої нації. Може се зробити тільки воля нації — ділом самоорґанізації, себто реального й морального самоупорядкування. Питаннє про історичну ролю України не значить, як досі з „орієнтацій“ виникало, яку ролю має світ відіграти в життю України — але перше всього, яку ролю має Україна відіграти супроти себе самої, яким чином має виявити своє свідоме національне хотіннє й таким чином відіграти свою ролю в світі. Липинський переносить наше питаннє і взагалі питаннє про національну долю й будучність із области підлеглої інтелєктови в область волі. Зі світа теорії у світ практики національного життя, зі „всесвітньої“ арени на реальний ґрунт українського побуту та української історії. І він сам не „пише“, а робить, не вчить, а творить життє. А що робить — робить з почуття обовязку. Зберігає ідеольоґічну чистість поглядів як національний скарб. В тому значінню опрацьовує ідеольоґію хліборобів як основу для самоорґанізації сеї ґрупи. Як перший етап до переведення самоорґанізації нації.

Виникає се з погляду, що тільки кляси можуть творити основу політичної орґанізації нації, орґанізуючи кожда себе внутрі на основі свого клясового інтересу. Щойно співпраця кляс, обєднаннє їх реальних сил по закону національної етики дає національну орґанізацію, що спо-

сібна стати основою державного життя. Таким чином орґанізація нації й орґанізація кляс мусить бути ділом самоорґанізації, мусить рости з почуття клясового й національного обовязку одиниці. І тому Липинський в „Листах до братів хліборобів“ перш за все ясно каже: хто він, чого хоче, відки й куди йде. Тому шанує себе й має цивільну відвагу шанувати своїх батьків та їх заповіти. Як родовий дідич дбає за потомство, за його імя та землю. „Чесний ґазда“, кажучи по галицьки. Обороняючий шаблею свій хутір і село степовий дядько. Лицарський син Славного Війська Запорожського. Про нову славу і велич України мріючий представник нації в своїм роді — в самому собі.

„До Братів Хліборобів“ пише, щоб їм сказати про їх обовязок перед нацією. Леліє в них пересвідченнє, що вони частина — жива частина — живої нації; що сила нації, її будучність залежить від обєднання творчих і зберігаючих чинників нації та що тому їх, хліборобів, клясова, внутрішня орґанізація се завязок національної орґанізації. Нагадує їм світлі традиції минулого, показує їм величність їх завдання в сучасному. І в імя сього вимагає високої моральности, особистої посвяти для справ нації — мужности. Відновлює культ національного геройства. Так орґанізує Липинський свою природою й історією утворену ґрупу сучасної української нації, сильно звязану тради-

ціями з минулим, а особистим інтересом з українською землею. „Реакціонер!“ кидають йому в лице наші „революціонери“. Пусте! Липинський консерватист в суспільному — а чистокровний революціонер в національному розумінню. Хоче зберегти се, що вже нацією добуте, хоче вчитися з того, чого вже нація раз навчилася. Хоче звязати „завтра“ з „нині“ і „вчора“. Тугою сучасного хоче оживити память минулого, щоби спомином оживити надію. Хоче з реального привязання людини до землі витворити ідейну звязь одиниці з нацією. Хоче традицію чуття перетворити в етику. Орґанізує й оживляє свою клясу, дає їй місце в нації. І мимоволі хочеться спитати: А що булоб, якби такі листи „До Братів“ стали собі писати й середняк і міщанин і пролєтар і здеклясований інтеліґент, — кождий до своїх братів, по всій великій Україні? Відповів уже на се Липинський: булаб зорґанізована жива нація. Булаб українська революція — скажемо ми. Поворот до реального думання — зазначує вже потрохи „Лист до української інтеліґенції“ Винниченка, де він відірваність від ґрунту поборює, хоч очевидно через помилковість заложень до ніяких реальних висновків дійти не може. Справжнім і першим на Україні ідеольоґом реалізму являється Липинський. Першим практиком, орґанізатором середняка мало відомий Микола Богун. Вони обидва хотять використати для національної справи могутні, хоч досі всякими „рево-

люційними“ ідеольоґами Придніпрянщини нехтовані зберігаючі, консервативні інстинкти народа, без ділання яких державу збудувати й утревалити не можна.

Є в „Листах“ Липинського ще инші речі, є трудова монархія, погляд, що тільки давнє українське дворянство і шляхта мають потрібні спосібности, щоби зорґанізувати націю й державу, є перемішаннє демократії з охльократією, є ще теоретичні погляди, з якими можна, а то і треба полємізувати. Та його основні думки, з яких головні тут приведені, на стільки вірні й так страшно призабуті життєві істини, що отсі листи до хліборобів повинен пильно читати кождий грамотний Українець, не дивлячися на се, до якої суспільної кляси він належить. А тим, які підозрівають Липинського в реакціонерстві, треба звернути увагу, що саме сей ідеольоґ консерватизму перший дає ясний погляд на динаміку національної революції і то на основі історії, хоч очевидно не він „перший історик“ у нас. Липинський просто показує, як робити революцію, очевидно — українську, як зібрати сили нації в одно стрільно, що мусить вцілити й повалити ворога. Вияснює стратеґію і тактику національної революції. Очевидно нічого не каже Липинський про се, що нації треба „права“ на самоозначеннє, що державі треба перш за все „визнання“. Все говорить тільки про оживленнє, зєдиненнє нації, про те, як її зробити сильною і

творчою, як в український порох дунути українського духа. Сим питанням присвячена історична студія „Україна на переломі,“ — книжка, що для обновлення національного духа робить більше, ніж якийнебудь твір української научної та ненаучної літератури від часів Шевченка. Ся книжка показує на історичному прикладі, який має силу зворушити нерви, чуттє й думку кождого сучасного Українця — що утворити націю і державу се ніщо більше, як тільки зєдинити національні сили в однім свідомім хотінню.

Саме те, ніщо більше й ніщо менше, зробив великий Богдан. „По силі національної інтеліґенції і національної інтуіції ніхто з ним рівнятися не може.“ („На Переломі“, стор. 152.). Більш демократичного зясування величі Хмельницького дати не можна. І Липинський сим словом про Хмельницького підчеркує, що нація якраз у революційному часі се живий орґанізм, се наскрізь особовий тип, якого суцільність і підмет проявляється у великій душі орґанізатора й вожда як свідома доцільна воля, що росте безпосередно з душі національних мас.

Обновлюючи память українського, в своїм часі в цілій Европі найвизначнійшого державного мужа й разом наймогутнійшого воплочення національного геройства України — обновлює Липинський традицію української державности з такою силою, як ніхто инший перед ним.

Кріпить віру прибитого лихоліттєм сучасного покоління, доказуючи, що за Хмельницького існувала в повнім значінню слова історична, державна українська нація. Силою туги за вільною Україною відтворює Липинський отсю Україну Хмельницького так живо, начеб користав з таємних записок великого Богдана, начеб нині говорив з ним про його задушевні пляни, про його успішні змагання, як власні сили народу, звязані одним геройським напруженнєм, але часто між собою суперечні, спрямувати сильною рукою до одної високої мети. Розкриваючи пляни Хмельницького, які виконати перешкодила йому передчасна смерть, очищує Липинський память великого гетьмана від закиду, що повів національні змагання в підданство Москві.

Якоюсь містичною вірою в минуле й будуче української нації натхнене кожде слово писань Липинського. Своє розуміннє нації він сам зясовує словами: „В сути нації лежить містичне ядро.“ І може завдяки сьому сильно субєктивному розумінню має Липинський силу в час нової руїни творити свою національну віру. Очевидно не важно для віри, чи вона „правдива“. А важно, як вона ділає на віруючого. Факт, що Липинський вірить і в Україну і в своїх хліборобів тоді, як Винниченко ледви чи вірить в український комунізм, Грушевський в соціялізм дядька, а Донцов у Польщу.

Представникам здеклясованої інтеліґенції, що беруться не за своє діло, організуючи більш

у власній фантазії ніж в дійсности ту чи иншу клясу, до якої вони ні своєю продукцією, ні економічним інтересом, ні культурою, ні традицією не належать і тому її не розуміють, — дає Липинський сильно переконуючу оцінку і кваліфікацію національних шкідників, шарлатанів.

Остаточним висновком політичної ідеольоґії, приміненої до практики, робить Липинський ідею дідичного гетьманства. Гетьман се для нього представник аристократизму в нації. Аристократи се ті, що краще й ліпше від инших вміють зорґанізувати свої власні творчі сили та засоби і сили та засоби инших. Тим вони спроможні стати мозком і стрижнем нації. Аристократи можуть бути й большевицькі провідники, коли вони зуміють російську націю зорґанізувати. Тому Липинський доходить до концепції трудової монархії. Тут зазначується виразно його звязь з сучасністю, його чуткість на історичне темпо світових подій. Але тут зявляється теж прогалина в конструкції думки Липинського. Бо дідичне гетьманство дуже часто, а головно в революційному часі буде сильно суперечне з прінціпом про „найліпшого“ представника нації, якого культ сам Липинський обновляє. Пропаґуючи культ величі такого гетьмана як Богдан — дає революційним масам Скоропадського, забуваючи, що з долини на гетьмана глядячий горожанин буде вимагати — згідно зі своєю традицією і зовсім оправдано з огляду на час боротьби за держав-

ність, щоб гетьман силою своєї індивідуальности, величю свого діла, заслугою перед нацією добув собі своє становище. Не так легко зрозуміє загал, яке величезне значіннє має дідичність суверенної влади для вдержання держави, як знаменито сей прінціп помагає навіть мірним одиницям серед володарів забезпечити існуваннє держави, чого приклад хочби Габсбурґи.

Але не остаточні висновки й поодинокі, часами навіть великі похибки, тільки основні погляди Липинського важні. Вони дають могутній підйом обновленню української історичної нації, яке тепер за весь час світової війни та революції на Сході, помимо всіх лихоліть і на перекір усім помилкам та нездарности національних провідників відбувається на всіх просторах українських земель. І без огляду на безпосередні реальні наслідки впертої, крівавої, покищо ще незорґанізованої і хаотичної боротьби, вже тепер запевнена побіда українського духа над світом ворожої матерії. Бо на наших очах твориться й росте новий тип української людини, етично й культурно від сусідів незалежної. Сей тип розвивається по обидвох боках Збруча в боротьбі і праці, у вибухах святого гніву, в напрузі розуму, в тузі за свобідним розмахом сил. Над культурою національного хотіння більш чи менш свідомо працює вся нація, всі її кляси, кожда українська родина й одиниця. Ідея національної незалежности перетворюється в живу

кров, входить у нерви і мязи — стає мірою почувань особистої долі й недолі. А сьому величньому розвиткови дає Липинський теоретичні основи, освітлює й оживляє його славою минулого. Він сам один з перших представників сього типу — суверенної української людини. І тому коли навіть хлібороби не зможуть відіграти ролі, яку їм Липинський приписує і може не стануть стрижнем і мозком нації, але нема сумніву, що Липинський як ідеольоґ побідить ідеольоґів „орієнтацій“. Він — задушевний секретар великого Богдана, стоячи сьогодня серед революційного хаосу думки певно й безпечно, як дуб серед каламутньої повені, мусить у свідомости нації знищити отсі орієнтаційні виплоди розслаблених мозків, відірваних від свого ґрунту людей і всяких здеклясованих демаґоґів. Раз навсе побідить Липинський тих, що одинокою оцінкою своєї руїнницької роботи уважають — признаннє чужинців і наїздників! Він дасть живе слово, ясну програму цілим поколінням Великої України, поставить у їх свідомости дороговказ, що показуватиме тільки одну дорогу до України: з України через Україну. Кожда инша веде нас в небуттє. А видвигнувши справу культури національного хотіння й поклавши під нею основу, дає Липинський мабуть зміст історичної місії України на найблищий час. Бо в тій справі наша „Европа“ й наша „революція“, а може не тільки наша. Може етичне й політичне обнов-

ленне української нації се обновленне політичної етики, початок нової культури волі на всьому Сході Европи. Бо ніякий нарід Европи в сучасну пору не платить так тяжко за вірність свому ідеалови, як саме український нарід по обидвох боках Збруча. Та якраз в тім лежить його моральна велич і запорука світлої будуччини.

Загал Придніпрянців далеко не доцінює і не розуміє Липинського. Тим більше цінять його Галичане, бо він до своїх „Листів до Братів Хліборобів“ узяв не одно слово просто з душі Галичанина, сказав не одну істину з тих істин, якими живе й держиться тверде галицьке племя в огні тяжкої боротьби. Тому для нас зовсім неважне, чи „практично“ політичні пляни Липинського гетьманця покажуться реальні, чи ні. Не з сього ми становища оцінюємо — Вячеслава Липинського.

Богун.

Замало відомий. Не вміє робити реклями ні собі, ні своїй справі, навіть зі шкодою для великої справи, котрій служить. У „великій“ політиці не прославився. В товариському життю замітний хіба незамітністю, бідністю, недбалістю в одягу та аскетичним, худим обличем і ясними, діточими очима. Говорить якось невиразно, слабим голосом, поспішно, без реторики, але переконуючо — як людина сильна духом, незалежна в думанню. Такий є голова управи Української Народньої Партії. А сама партія недавня. На хід революції

великого впливу не мала, партія сірих людей — середняка. І тільки коли взяти на увагу програму партії, коли знати еволюцію, якою Богун дійшов до неї, треба сказати, що він avis rarissima (дуже небуденна птиця).

У своїх поглядах росте, як Липинський, з ґрунту. І як він консерватист. Не так, як Липинський заприязнений з історією — зате тим краще знакомий з буднем. Богун наче творить доповненнє Липинського, дає виклад тих самих основних поглядів у буденній мові середняка. Але мабуть раньше ніж Липинський дійшов до них і зовсім иншим шляхом. Не з минулого, а з сучасного, не з правд доказаних розумовими студіями, а з досвіду життя. Бо Богун практик. Разом з Липинським творить він противенство до ідеалістичних утопістів революції. Бо він реаліст. І тому зясовує він дійсність не у змислі теорій, що обіймають „всесвіт", а у змислі сих змагань своєї кляси і свого народу, котрі самі є дійсністю, буденною дійсністю міліонів. Се не значить, що речник середняка нехтував ліві теорії. Навпаки — пізнав їх, якийсь час їм служив, а далі покинув і зосередив свою увагу на орґанізації сеї буденної хліборобської праці, яка вимагає безнастанно міліонів рук. Та неначе на глум сиділи і ще сидять апостоли реальної праці у нас без роботи. Коли дійсне і щоденне стало без значіння, коли вчорашнє знищено, а завтрішнє треба добачувати крізь дим нинішніх пожеж, коли

політичний світ дріжить в суставах і гомонить криком новороджених, на скору смерть призначених богів — що має робити в таку добу в політиці „дрібний чоловік“ — середняк? Тому так мало знає революційна доба про У.Н.П. та її діячів.

Попри Богуна є там Баєр, теоретик партії по земельному питанню, Клименко її речник, Красюк тактик і инші, ще менше відомі, які виконують найбільш конкретні завдання і стоять найблище сірого ґрунту середняка. Інстинкт і еволюційний розум партії представляє в першу чергу Богун. У. Н. П. близька галицькій трудовій партії всею програмою, а з радикальною споріднена своїм культом селянського тверезого розуму. Та менше ніж обі галицькі партії інтересується вона церквою і священством, бо вони на Придніпрянщині не грають сеї ролі, що в Галичині. І менше критично ставиться до парляментаризму, до якого зрештою вся придніпрянська демократія відноситься з довірєм, знаменним для неофітів.

Отже У. Н. П. зробила дійсно надзвичайне відкриттє в українській дійсности, а саме: що Україна се хліборобська країна, що її сила в селянстві, що сила селянства в середняку, що середняка щораз прибуває і буде прибувати в найблищому часі і з ліва і з права, що до середняка належить українська земля і що від нього залежить будучність України — та що найважнійше, що в суспільно-економічному значінню середняк консерватист, а в політич-

ному еволюціоніст. Консерватист, бо він був і буде головною масою народу, зберегателем його культури, традиції, звичок і майна. А еволюціоніст, бо нема йому що руйнувати, а тільки треба перебудувати се, що є. Словом — У. Н. П. відкрила, що і в політиці — два рази два є чотири. Побивали сю правду всякі „вчені“ і на Україні і ще більш енерґічно в Росії, намагаючися зробити зі середняка твердого соціяліста й революціоніста або прихильника самодержавя („Істиннорусскій Союз“). І не зразу відкрили сю просту правду ті, що її пізнійше найшли. А шукали її вже в 1917 році на Україні прості люде. Про се цікаво росказує Тимотей Старух, член галицької Національної Ради, що тоді перебував на Україні і бачив там потребу й охоту селян утворити, як він висловився, „народню демократичну партію на взір галицький“.

Справа преважна для української нації та державного життя саме тому, що ми не маємо ні такого активного пролєтаріяту, ні таких міщанських верств, як инші народи. А орґанізація селянських мас трудна через те, що селянин автаркічний (більше ніж кожда инша кляса нації сам собі може вистарчити і вдоволити свої найконечнійші потреби). Місто без села гине. Село без міста ні.

Ся самодовільність (автаркічність) основної господарської клітини „села“ є причиною й сього нашого буцімто „анархістичного“ індивідуалізму й нашої політичної неспроможности: селянин го-

ловна маса нації, але сам „стихійно“ її не концентрує. Се мусить бути кермовано зовні. А дасться се зробити знаменито. І державним апаратом і партійними орґанізаціями, які виросли з ґрунту. Розуміють се знаменито західні народи. Тому всюди бачимо могутні селянські консервативні партії, що творять основу державного ладу,*) на яких щойно партії поступу можуть розвивати позитивну чинність. — Бо політичний поступ іде наче періодами: по два кроки вперед — а більше ніж один крок взад.

Перший прояв самочинної придніпрянської орґанізації середняка се „Плятформа Всеукраїнського Союза хліборобів власників,“ видана в Київі 1918 р. в жовтні, замітна обороною прінціпу приватної власности й вимогами утворення „національного війська для захисту держави“. А тоді захищали українську державу Німці.

В 1919 р. виробляється вже повна програма У. Н. П., що ставить собі такі завдання: забезпечити національність українського народа в цілости, горожанську свободу, виборність законодатних тіл, незмінність суддів, незалежність української церкви, утвореннє сильної армії та фльоти. Заявляється за автокефальною українською церквою. Домагається такої економічної політики, що забезпечувалаб оборону дрібної

*) Нпр. в Баварії „Volkspartei“, в Італії „Partito Popolare“, в Польщі людова партія, у Франції радикальна, в Чехії аґрарна і т. д.

і середньої земельної власности, примусового викупу земель, найширшого розвитку культурних товариств і товариств для фізичного виховання молоді, господарсько-промислових шкіл по селах і т. и. Як прінціпові еволюціоністи ухиляють сі хлібороби всякі „авантурницькі переворотницькі способи боротьби“ — не вірять в них, бояться большевизму і зліва і зправа. Тому їх тодішня тактика була — не входити в ніякі порозуміння ні „з партіями, що стоять в обороні великоземельно-власницьких інтересів“, ні з есерами, бо „партія есерів не має сталих прінціпів, розбилася на безчисленну масу ріжний течій і дезорґанізує селянські маси демаґоґічними кличами“. Характеризує реалізм сеї партії рішеннє „підпирати ідею викупу великовласницьких земель, — не з причини моральности і справедливости до покривджених поміщицьких інтересів“, а тільки з ріжних причин реальних державного і клясового інтересу. А її мораль виявляє рішеннє: „Всякої аґітації з демаґоґічними виступами, приваблення членів усякими обіцянками ріжних благ і т. д. рішуче уникати“, — „не користуватися жадними субсидіями від уряду й урядових осіб“. Уся орґанізація має вестися власними силами — у власному інтересі орґанізованих. До середняка притягає партія й міську дрібну буржуазію, виказуючи спільність інтересів: залежність міста від села та спільність національ-

них завдань. „Українська дрібна буржуазія, що по знехтуванню селянства полишена була власними силами рішати національно-державну справу“, пішла на орієнтації. „Єдине розумне рішеннє сеї справи для міської буржуазії є стати на чолі сільської дрібної буржуазії в національно-державній роботі.“ А далі: „Народ мусить бути покликаний до влади, а не до поділу чужої власности.“

Яка се влучна критика російської революції! І перший мабуть прояв належного розуміння свободи на Придніпрянщині за час революції.

Дуже тверезо оцінювала партія міжнародньо-політичне положеннє в 1919 р. Як золото блестять сьогодня потверджені крівавим досвідом слова, що осуджують „стратеґічні та політичні умови з Поляками й Румунами, тим більше, що перший рішучий удар українській самостійности може статися якраз з сього боку, бо ніхто так як Поляки та Румуни*) не зацікавлений в цілковитій політичній та економічній ізоляції України, що може привести їх до порозуміння з російськими політиками коштом України, себто до її поділу“ — а далі „У. Н. П. не може не бачити сього, що нині (вересень 1919) стоїмо перед могилою української національної державности, а може навіть перед занепадом на довгий час культурно-національного відродження Укра-

*) Сьогодня Богун инакшого погляду, але тільки що-до Румунів.

їни.“ Остаточно жадала У. Н. П. припинення „соціялістичних експериментів“ та „зміни курсу відносно Галицького Уряду й війська, бо виявлене досі відношеннє до них розламує національну єдність і шкодить будівництву Соборної України.“

Тільки що „припинити соціялістичні експерименти“ річ не уряду, але суспільности. А суспільність була така, як її партії та вчителі. А знов „зміняти курс політики відносно Галицького Уряду“ не могли ті, що чимраз охотнійше йшли під польський батіг. Та сі резолюції У. Н. П. показують, що були тоді, значить будуть і в будучому люде на Придніпрянщині, які вміють дивитися тверезо й мають не тільки „міжнародній“, але й політичний розум. А цікаво, що автори сеї резолюції — чи не сірий Богун в першу чергу — показали більше політичного розуму, ніж нпр. пос. Василько, про якого вже тодішню „переорієнтіровку“ від Галичини до Великої України в напрямі на Польщу приносить цікаві відомости книжка Марґоліна: „Україна й політика Антанти.“

Програма У. Н. П., поміщена у збірці „Матеріяли“ видавництва У. Н. П. „Свобода і Право“ ч. 2. та инші публікації сього видавництва заслугують на якнайширшу увагу всеї української інтеліґенції. Се малі підручники здорового розуму в суспільно-політичному життю.

* * *

Як особа Богуна, таксамо У. Н. П. характеристичні для доби революції якраз тим, що не судилося їм досі відіграти в тій добі визначної ролі. Се й вони самі пояснюють: „Хліборобський кляс еволюційний по сути своїй і тому пасивний з початку революції, як се свідчить історія всіх революцій, мусить сказати і скаже остаточне слово наприкінці революційного часу і те слово на довгі роки вирішить справу української національної державности.“ Так буде без сумніву. До того йде розвиток подій. В тім значінню сам Богун незвичайно інтересний як тип політичного діяча. Бо він представник сеї еволюції, яку мусить перейти придніпрянська інтеліґенція, щоб віднайти звязок з дійсністю. Богун її випередив — усю, може й Липинського. Він щасливо перебув уже досить давно недугу чужої культури.

Пізнавав чужу культуру на еміґрації з наочного досвіду. Перший раз дістався за кордон по революції 1905 р. Був у тій революції діяльний. Се була його доба весняних бур. Був Р. У. Пістом і знакомим Леніна, Троцького й ин. З Луначарським написав спільно книжку „Великий народній поет“ — про Шевченка. Книжку раз-ураз, вже 4-тим виданнєм, друкують большевики з підписом самого Богуна. — Але сей еволюціоніст шукав у революції того, чого в ній не було, його манила динамічна сила теорії та ідеї. Революцію робив головно з національної

потреби для звалення самодержавя царату. І коли дійшов до того, що соціялістичні ідеї добрі на те, щоби звалити моршавий будинок царської державности, та недобрі до будування національного життя — кинув їх. З вибухом великої революції став всеціло українським революціонером. А що більше могла дати Українцеви велика революція, як нагоду найти себе? Богун себе найшов, найшов свою клясу й тому став еволюціоністом і консерватистом. Очевидно в часі, коли Україну стали будувати надлюдськими катеґоріями думаючі великани революції — не мав багато нагоди до ділання „дрібний чоловік.“ Орґанізував партію, критикував уряд в імя засади „два рази два є чотири“ і за се сидів в українській вязниці. А далі мусів утікати так, як утікав за царату. Богун і в пресі не вмів боронити себе, як слід. Бо хоч плідний на живі як лискавка думки й тонкі замисли, та часами не вміє чи не має волі хочби статю написати.*) Був коротко незлим редактором „Голос-у“ в Могилеві, а зрештою його думки й погляди слідні всюди у праці партії, в котрій головує. Находячи себе, найшов і традиції, бо він з козацького роду, а його псевдонім Богун се родове ма-

*) Писав мало. Пор. статі Богуна в 7 числах станиславівської „Републики“ п. з. „Будівництво Соборної України в рос. соц. революції“ і статю в „Укр. Прапорі“ з 1. XI. 1921 п. з. „Із заміток Наддніпрянця про Галицьку Державу“.

теринське імя. По батькови, який походить зі західної України, він Чудінов, первісно Чудин.

В думанню реаліст, в життю ідеаліст. Апостол ідеї буденної праці, на якій основується життє всеї нації. Підчас 7-літної еміґрації у Франції тяжким трудом добував хліб і тепер часто в нужді перебуває. Живе між австрійськими селянами. Та все вірить, що верне до свого дому, на своє поле (має 35 десятин).

В нашім огляді він самітний, хоча представляє великі маси на Україні. Він антитеза до безіменного. Бо він у доброму значінню безголосний та реальний і чесний діяч. Як націоналіст та еволюціоніст він явне противенство до соціялістів революціонерів. Він такий тверезий, як ті пяні від „всесвітніх“ ідей. До Винниченка, ідеаліста в справі відродження, він противенство як реаліст. Польській релігії Донцова протиставляє „власні сили.“ Липинському теоретикови-аристократови він досить далекий як практик і демократ. Самітний і живе покищо як одшельник. Але його час не минув, а щойно йде. Се буде час середняка, та на нашу думку инакшого, ніж він є тепер. Бо середняк відбуває еволюцію свого типу. Та остаточно у всіх війнах на Україні, на всіх фронтах побідить середняк. Так, як побідив по великій французькій революції, як побідив по тисячлітній боротьбі в Ірляндії, як побіджував у старо-римській державі й багатьох державах Сходу.

Галичане й Україна.

Клятва духової залежности Придніпрянщини від царської Москви досі непереможена. Тому, що поняттє нації не істнувало в Росії, тому, що воно там заступлене й перемішане з поняттєм суспільности й держави — не найшло воно доступу ще й досі до голов усякого типу українських революціонерів, вихованих у школі чи в підполлю царської Росії. Пробує зясувати націю Донцов, та за мало має матеріялу в історії сучасної України, бо нехтує Галичину. Розвиває й культивує поняттє нації Липинський, спираючись на минулому України. А творить і по силам воплочує українську націю — Галичина.

Тому треба зясувати зміст національної ідеольоґії Галичан революційної доби. Говорити про сю ідеольоґію і трудно, бо з писань її не добудеш, і легко, бо вона коротко зібрана й міститься в однім слові: незалежність, „а коли незалежність, то власними силами — бо чужа поміч — то залежність“. Все, що писали Галичане в революційній добі на ідеольоґічні теми, все те, що розсіяне переважно по часописях і відозвах, все те — зникає супроти матеріялу, який дає само життє. Ціле революційне змаганнє Галичини ні разу не викликало змін в ідеольоґії, що була вже до війни в основах вироблена, хоч ще нерозвинена. Не змінилося по сути, а тільки всесторонно виросло і вкорінилося в свідомість

кождого Галичанина поняттє нації, зросло пересвідченнє, що тільки в свої сили може й повинен вірити нарід, що змагає до незалежности. Не з науки, а з життя брало зміст поняттє сильної, здисциплінованої, єдиної в собі нації, яка перед ніким не поступається. Росло в свідомости так, як росте в свідомости віруючого поняттє Бога, з практики сповненого обовязку, з внутрішнього досвіду, з пізнання змін у власній душі, викликаних службою національній ідеї. Бо се не думка творила „правди“, а хотіннє творило нову, ще досі незнану дійсність. І тому сліди сього процесу розсіяні не по ідеольоґічних розвідках, а по мемуарах, до писання яких мабуть під впливом сього процесу виявили Галичане сильний наклін. Характеристичне, що найбільше потягаючою темою в сій мемуаристиці се зносини Галичини з Придніпрянщиною (тут належать: д-ра Назарука „Рік на Великій Україні“, О. Левицького „Галицька Армія на Вел. Україні“ і т. д.). Признаваний наукою погляд, що „душа“ нації се змаганнє до політичної незалежности, потверджує правильність розвою Галичини за час революційного періоду й наводить те на думку, що „душа“ української нації була вповні жива за ввесь період революції тільки в Галичині і там, де були Галичане. Бо тільки вони мали готову, наче в крові защіплену ідеольоґію чину.

Рідко зявлялося слово — в переломових хвилях. Ішло все з самого дна народньої душі в постаті кличів, всьому народови зрозумілих

сиґналів, кріпких, рішучих, коротких — як удар меча. Бо се ідеольоґія бою.

* * *

Мабуть за постатю великого Богдана, що мріям галицької молоді являлася як огненний стовп серед степів України, йшли Галичане на Україну зі стихійною силою національного хотіння, — раз, другий і третій. Трьома чимраз могутнійши филями, в трьох ріжних моментах світової війни й революції. Несли на Велику Україну ідею національної незалежности й соборної української державности.

А чи не старогетьманський теж приказ сповнювали Галичане тоді, коли підняли проти Польщі боротьбу на смерть і життє? Бо Богдан Хмельницький уважав каменем угольним для справи визволення України зпід Москви увільненнє північно-західних земель від Польщі. І найновійший досвід вказує, що на руїні Галичини побудований союз У. Н. Р. з Польщею — се руїна всеї України.

В тій справі найвиразнійше виступає звязок галицької ідеольоґії з історичною традицією України. Такого ясного й інтензивного звязку не виявляє Наддніпрянщина. І мабуть в тім одна з причин ріжниць у психольоґії та ідеольоґії двох вітей одного українського народу. Тоді як Галичане ні хвилини не вагалися підняти збройну боротьбу проти Польщі та в одну мить замінили Галичину у військовий табор, то Придніпрянщина

почала від — ради. І радить досі. Тільки в Галичині заволоділа ідея незалежности всею душею Українця і спрямувала всі його думки й сили в один напрям: до боротьби. Вже сама можливість боротьби давала галицькому Українцеви радісне почуттє духової обнови. А се почуттє спонукувало до безнастанного ділання й обєднувало всі сили народу. Воно давало змогу розгадати одиноку загадку, яку хотів збагнути Галичанин від самого початку світової війни: що се значить бути вільною людиною, сином вільного народу.

Сей вільний нарід мав бути очевидно „від Кавказу по Сян". Тому — перейти Збруч, дістатися на степ Великої України, котру Галичанин знав досі тільки з опису поетів і своїх мрій про волю, піти туди зі зброєю в руці, щоб орлів степових будити і там, на тій „славній Україні" свою кров пролити — се щойно було для Галичанина національне хрещеннє. І всі, утворені в Австрії в 1914 році галицькі леґіони, ішли туди за голосом „Вставайте, кайдани порвіте". Австрійський уряд довго по обидвох боках Карпат засівав землю трупами галицьких стрільців-леґіоністів і багато з них не дійшло до обіцюваної землі. А проте не зневірилися в неї ні на хвилину. Хоч австрійський уряд саджав рівночасно батьків У. С. С. за русофільство по тюрмах, то все таки плакали як діти ті, яких до українського леґіону не приймали! А ті, яких принято, зі

„собачою“ вірністю служили „Австрії“. Бо леґіон був для них почином організації фізичних сил української нації до боротьби за самостійність, першим проявом зматеріялізованої ідеї української державности. Се був перший чин революційної доби української нації.

Незабаром прийшов другий чин галицької нації вже у всеукраїнській постаті... С. С. Сі вже хотіли мати честь служити не містичній державі, котрої голова Богдан, а серце Тарас, але реальній українській державі. Тому творили для неї основу всякої державности, переводили організації фізичних сил нації. І хоч не легко було їм порозумітися зі всякого типу „провідниками народа“ на Придніпрянщині, льояльно й вірно служили справі української державности. Так було і за Центральної Ради і за гетьмана. З болем довідалися, як Німці розганяли Центр. Раду, як німецький офіцер підчас засідання Центр. Ради дав наказ: „Руки вверх“ і як усі посли, „революціонери“ (за виїмком проф. Грушевського) мов на військову параду наказ виконали. І хоч соромно було за те, що гетьман скористав з такої інтервенції Німців, льояльно служили гетьманській державі, поки вірили, що служать українській нації. А далі — рішили про вислід повстання проти гетьмана, щоб увільнити український нарід від чужого насильства. І вірно служили Директорії як представниці національної волі. Не жаліючи крови, дали їй усю політичну силу, яку

вона взагалі колинебудь мала. Боронили відступу Директорії з Київа. Без Галичан не бувби Київ мабуть боронився ні одної години. І тільки серед огнів безнастанної боротьби йшли отсі галицькі полки чимраз далі за Директорією, чимраз слабші, чимраз більше чужі, стільки разів сердечною кровю политі. Відступали в напрямі Галичини не розбиті ворогом, але побіджені своїми. Так сталося з військом, про яке сказав Винниченко, що таке буває раз на тисячу літ. Може надто вже перехвалив їх Винниченко. І С. С. і У. С. С. на жаль теж підлягли впливам придніпрянської „революційности“ й не вповні зберегли принесену з Галичини чистоту військового духа. Та проте всюди там і тільки там, куди ступило галицьке військо, була на Україні українська нація і держава.

* * *

А найпевнійше, найреальнійше істнувала українська державність в Галичині. Вже від першої хвилі, коли боєвий дзвін боротьби проти Польщі покликав до зброї все галицьке племя і зневолив бити одним ритмом серця всіх синів галицької землі. Тоді вповні виявилася живучість української політичної ідеольоґії Галичан: девятимісячною боротьбою чином, не словом. А як прийшла хвилина, що треба було мови, то й вона найшлася. В пятьох словах „Нехай нас розсудить зелізо і кров!“ була поставлена програма не тільки на найблищий час, а й на далеку будуч-

ність далеким поколінням. Бо се слова, яких відкликати не можна: в них етика нації, ідея боротьби за свободу, що з кровю батька переходить на сина, клятва іменем будучих поколінь — чи були се слова, чи зелізо, чи кров. Бо се була відповідь усім, що радили на чужу ласку покладатися: У. Н. Р. й Европі. Ідеольоґічного узасаднення сього рішення Галичане не дали. Воно хіба тільки таке, що в боротьбі за незалежність перше завданнє — забезпечити моральне існуваннє нації. А се можна зробити тільки непохитною вірою в національний ідеал, в його святість і правдивість, непохитною навіть в найтящих умовинах. І тому про сі слова можна сказати, що сильніщих не сказано в українській мові від часу Хмельницького.

Як там ідея національної незалежности, так незабаром ідея соборности найшла найбільш реальне і сміле зясуваннє в другім рішенню Галичан. У квітні 1919 р., коли вже команда Галицької Армії й Галицький Уряд знали, що матеріяльні засоби вичерпані й перемога Поляків майже певна, коли до Галичини наближався зі сходу другий противник, який переміг уже опір придніпрянських військ і коли виринуло питаннє: битися на два фронти, чи миритися з новим противником, ворогом Польщі, тоді без всілякої ідеольоґічної дискусії рішено: битися на два фронти! В хвилі найбільшої небезпеки піднеслася національна єдність і дисципліна Галичан до

найвищої міри. Обновлено традицію Запорожа, що давало начальникови в поході всі права й передано всю власть Диктаторови. Зробила се галицька демократична суспільність, оживлена національним духом і тим дала поняттю демократії дійсне національне значіннє.

А далі ще місяць боротьби без патронів, ще одна побіда білою зброєю і ще одна — катастрофа. І ще одно рішеннє у змислі національної етики: за Збруч.

* * *

Втретє понесли в Україну зі зброєю в руках найважнійшу думку нашої національної ідеольогії: націю. Пішли всею силою всі, хто міг двигати зброю. Найкращі діти галицької землі, вивіновані всім, що та земля могла дати. Плачем по всій країні пращані, на новий шлях волі післані тими, що дома лишилися. Прийде ворог до дому волю вбити — дома її не найде. Питати за нею стане й тортурами зізнання добувати буде. Не скажуть тайни галицької землі ті, що дома лишилися. Бо лишилися такі, що найкраще вміють терпіти: жінки, старці, діти, батьки родин, священики. А пішли ті, що найкраще вміють боротися. По волю пішли, по незалежність української нації — нещастєм богаті, обідрані стрільці Галицької Армії. Тільки крок за кроком перед ворогом уступали, гонені загравою пожежі власної стріхи. Відходячи — вже зойки й ридання полишених чули. Та вони з горя, з невдачі взяли

собі нову силу. Ще вище підняли прапор. Не Львів, то Київ! Не Галичина, то вся Україна! Мало в нас сто тисяч — підіймемо міліон. Сильний ворог Польща та її европейські опікуни, то ми візьмемо ще одного в танець: Москву. — Так переклав собі Галичанин у хвилях одчайного болю свою віру в Україну — на програму дня. Так ішла за Збруч Г. А. „І знов нам сниться і знов маниться того Дону далекого шоломом напиться...“ І знов огненний стовп у степу — а видимий уже тільки очам кождого рядовика стотисячної армії Галичан Ніде ніколи за весь нас революції не приняла ідея самостійности й соборности таких геройських форм, як у сім рішенню.

Якби мали тоді національного духа і трохи здорового розуму тодішні провідники Наддніпрянщини, то може з приходом Г. А. на Придніпрянщину почалаcяб нова епоха історії України. Але там була тільки хаотична суспільність і карикатурна державність — нації не було. Були „соціялісти“, які за соціялізмом забули про селянські маси — і безліч урядовців, які за „державою“, як вони її розуміли, забули національну справу. Так зустрівся Захід зі Сходом — національне хотіннє з хаосом інтернаціональних ідей, віра з „наукою“, власні сили зі світом „орієнтації“. Зударилася теза: „Коли не буде Україна соціялістична, то ніякої не треба“ — з переконаннєм, що коли соціялізм розкладає націю, то

треба його апостолів карати як злочинців. Справа ідеольогічно досі нерозроблена. Побідила хаотична теза. Бо Галичане „не були у себе.“ Помогли до побіди тези придніпрянським галицькі соціялісти. Піднявшися духом, хоробрістю, посвятою й вірою на найвищий степень національного геройства України сучасної доби — провалився галицький стрілець у пропасть фізичної нужди, знищення голодом, холодом і тифом та безцільно витратив усі сили на дорозі від Збруча до Київа. Парад головного отамана у Київі був одиноким вислідом шестимісячного змагання і десяток тисячів жертв синів окрівавленої галицької землі.

Та се не значить, що Г. А. змарнувала свій час і надармо витратила кров у боротьбі за українську націю. Вона найшла розуміннє і ціль у народі Придніпрянщини. Прикладом і невпинною просвітною та орґанізаційною працею, силою живого слова, часописі й відозв дала йому, що мала найліпше: духа національної свідомости. Розвинула в стихійній боротьбі придніпрянських мас проти наїздників характер національної боротьби. І тому треба думати, що Г. А. могла ще далеко більше осягнути, ніж те, що осягнула, якби була рішилася знівечити апостолів розкладу, які тоді „правили“. Та мабуть тому не рішилися Галичане сягнути по владу на Великій Україні, що здержувало їх добровільне, цілою Галичиною на протязі десяток років плекане мо-

ральне підчиненнє „старшій“ сестрі, тій, що видала Шевченка, а далі Драгоманова, а далі... Грушевського, Винниченка, есерів, есдеків, есефів і багато-багато инших есів. А надто за мало Галичане в тій соціялістичній неволі освідомлювали собі, що не можна зрозуміти того, що по своїй суті нерозумне і з чим треба боротися як з якимнебудь иншим непожаданим явищем фізичної природи. Справа ідеольоґічно нерозроблена. Остаточно, коли була одинокий раз в історії революційної доби нагода побудувати українську державу українськими силами, то сеї проби не зроблено. І тут часть вини на Галичанах. Свідомість підлеглости очевидно нерозумній волі спаралїжувала енерґію Г. А. І так, як часто, за часто в життю буває — побідив не міцніщий, тільки слабший духом. „Українські армії конали в муках і тифозній горячці“, військовий міністер Сальський говорив, що „наддніпрянська армія опору дати не може, галицька в більшости оточена“ і далі, що „війна скінчена“. (Див. Др. Назарук: „Рік на Великій Україні“).

І тільки в останніх закутинах зболілої душі галицького жовніра-скитальця, в останнім періоді боротьби, коли вже сил не ставало, віджила свідомість, що вони і покищо тільки вони, отсі нагі, голодні, тифом палені, в гною без опіки вигибаючі Галичане — тільки вони носителі української національної ідеї. І тільки тим стане зрозумілий „перехід до Денікіна“, які так

розкусять питаннє про українську націю, як його розкусили отсі Галичане, про яких один розумний, але трохи лукавий придніпрянський дипльомат склав оттакий афоризм: „Галичане зрадять кождому — задля України“.

А далі віднаходили свою віру недобитки Г. А., збираючи вісти про те, як карається по польських тюрмах галицький народ — „за ту Україну“, по галицьки кажучи. Збирали вісти про се, як єднається Петлюра з Пілсудским. І переходили знов — до большевиків, а далі ще раз до Петлюри. А він уже віддав їх Полякам, щоби скорше вернули, відки вийшли: до боротьби за незалежність Галичини... А инші иншою дорогою вертали. А з ними національна думка Галичанина до своїх основ вертала. Крівавим досвідом перевів Галичанин ревізію своєї ідеольоґії. Ся ідеольоґія сьогодня по суті та сама, яка була в 1914 році, тільки сильнійшим тернєм врізана в серце, тільки більш реалістична. Урядово називається вона: самостійність Галичини в першу чергу!

Така є еволюція писаної кровю галицької ідеольоґії. Її словної інтерпретації нема ще. Здисциплінований галицький народ вдоволявся простим „треба“. А вартоби зясувати, чому треба було сього: „Нехай нас розсудить зелізо і кров“, чому не треба було робити соціяльної революції за української влади, чому треба було „на два фронти“, чому треба відкидати всяку

можливість угоди з Польщею і мимо всіх гірких досвідів треба вірити в світлу будучність української нації. А вірить в те Галичанин мабуть тому, бо вірить у здоровий розум придніпрянського дядька, з яким він змовився проти всього світа тайною змовою, яку тільки Шевченко чув зі своєї могили. І тому вірить Галичанин, що галицька ідеольоґія чину тотожна з тим, що принести мусить еволюція придніпрянської політичної думки, коли вона виздоровіє.

Висновки.

(Місіонізм. — Теорія й життє. — Перемога нації. — Нація-держава. — Україна й Росія, Україна й Польща, Україна й Галичина. — Національний ідеал і реальна політика. — Завдання ідеольоґії).

1.

Кождий великий перелом у життю народу викликує зміну в його поглядах на себе самого. І при великих успіхах і при розгромах та переворотах національного й суспільного життя зявляється як вислів настроїв, як психічний рівноважник історичної події, яку нарід переживає — ідеольоґія, що ставить собі задачу: зясувати історичний розвій нації.

Чим більше нація до життя розбуджена, чим висші вимоги ставить до себе, тим завзятійше змагає національна свідомість до такого розуміння

своїх переживань, яке вказувалоб на її велич, її високе історичне значіннє. Є се очевидно з точки погляду порівнуючої національоґії наскрізь субєктивне відношеннє до нашої справи. Але се загальне й нормальне явище. (Чи не першим на Придніпрянщині синтетиком національної думки революційної доби був Галичанин Артим Хомик. Не все глибокий, але все чуткий, повний життя й інвенції. Він орієнтувався тільки „на дядька". Се його вислів). Від названого правила не роблять виїмки ні мнимо здеґенеровані Французи, ні систематичні Німці, ні навіть холоднокровні Анґлійці. Клясичний приклад — Жиди. Се нація без держави, без своєї модерної мови, без території, без одностайної національної культури. А все таки се суцільна, жива нація! Іде тисячеліттями попри сотки инших встаючих і завмираючих народів та держиться силою одного тільки слова, яке говорить їй про те, що вона „вибраний нарід", призначений „її Богом" до якихсь великих, блище незнаних містичних цілей. Прикладом є й Поляки. В часі найбільшого національного упадку, в хвилині розвалу вже наново до життя розбуджених надій доби романтизму творять вони своє месіянство. Воно нам наскрізь несимпатичне. Та чи не дивно, що засадничою думкою польського месіянства був погляд, що світ насильства, побудований на орґанізмі поневоленої Польщі, мусить розвалитися для здійснення міжнародньої справедливости. Ми добре знаємо ціну польської

справедливости. Та як-неяк, а прийшла хвиля, що наче здійснила фантастичну віру сього рухливого й амбітного племени. Розвалилися всі три великі держави, що розібрали Польщу. Сімдесять літ до нас міг думати про се тільки фанатик польської національної ідеї. Не забували теж про історичну місію Росії ні на хвилю короновані та літературні царі Москви: „Третій Рим,“ — „море, в якому зіллються славянські ріки“, „народ богоносець“. В революційній добі не хоче бути Москва нічим менше, як провідником світової, „планетарної“ революції, яка змінить не то політичний і суспільний порядок життя народів, але просто перетворить душу всього людства. — І в Українців у добі романтизму помічаємо ідеї місіонізму в Шевченка й Костомарова („Книги Битія“).

Усі ті явища подибуємо постійно в народів, що жиють інтензивним політичним життєм або мають бодай одну верству, яка таким життєм живе. Народи слабі і кволі не є ні імперіялісти ні місіяністи. Не стрічаємо теж прояви місіонізму в малих народів, яким історичний розвиток дав нормальне мирне життє. Місіонізм не є конечним явищем розвою нації. А його відсутність свідчить часом про недостачу провідної ідеї та віри у свої сили. У нас всі розглядані, звязані з орієнтаціями ідеольоґічні спроби се такі кволі ростинки анемічної думки, продовження московських чи польських місіоністичних концепцій.

Є так не тому, що в українськім народі нема сил, а тому, що досі своєї, належно обоснованої ідеї і пляну не було, а через те й віри у свої сили не могло бути. Щойно Липинський дає основне поняттє нації, а разом з тим зясованнє її історичного змагання. Все, що дали представники „орієнтацій“, було невдалою спробою зясувати обставини історичного розвою українського народу.

2.

Завданнєм національної ідеольоґії в кождому часі є зясувати національну ідею й основні засади для орґанізації національних сил в цілі здійснення тої національної ідеї. До того треба означити характер і змаганнє народу тай обставини, серед яких нація живе. Означеннє характеру і змагань нації діється дорогою субєктивного самоозначення, часто скорше і краще чином ніж думкою та словом. Для справ орґанізації і тактики треба зясувати ще історичні обставини й реальні умовини. І се є річ обєктивного досліду. Тільки не вільно і тут забувати, що „власні сили“ людини чи народу у великій части залежні від ідеї, яка оживляє та від сили хотіння, значить від субєктивних моментів.

В модерному життю проявляє теорія великий вплив на розвиток національної ідеольоґії. Великий, бо ніякий трівкий рух без теорії не обійдеться. Сей вплив шкідливий тоді, коли теорія

чужа і для чужих потреб прикроєна. Убийчо на розвиток нації ділає насильне прищіплюваннє теоретичної ідеї, принесеної з чужого поля в живий національним організм. Роблять такі спроби доктринери, які не розуміють життя. В нормальному розвитку національного життя свобідно росте з природного чуття здорове хотіннє і находить свій вислів в ідеї. Ся ідея стає основою національної моралі й головним зясуваннєм національного змагання. Так підіймається нарід від стихійного чуття до етичної національної свідомости. Розвиток нації се в першу чергу розвиток хотіння. Іде від чуття до ідеї. В противнім напрямку має йти діланнє теоретичної думки, розумованнєм утвореної. Вона має вникати спершу в думаннє, далі становити норми ділання, а щойно опісля увійти в чуттє і привички людей. Перший з тих двох процесів виходить від реальної, живої людини, другий від абстрактного „чоловіка". Реальна людина з усею своєю ріжнородністю творить родину, роди, племена й народи з усею їх ріжноманітністю. Ідеал реальної людини се воля і сила. Абстрактний чоловік се представник „людства", рівних в людстві „націй", рівних у „суспільности" кляс і полів, рівних у родині членів родини, „рівних людей". Се прінціп рівности і справедливости. В нашому відродженню стрічаються обидва сі напрямки. Перше змаганнє до ідеї, виразне в народніх масах, головно в Галичині. Друге починається з ідеї — в інтеліґенції,

головно придніпрянської. Перше дає націю як життєву силу, друге обстоює право нації на життє, — „таке, як мають усі инші“. Перше представляє у нас Шевченко в ґеніяльній формі, друге соціялістичні ідеольоґи зі своєю запозиченою теорією.

Перевага в свідомости теорії над життєм найбільш характеристична в сучасну добу для Московщини. Та і в нас відтягнула вона багато сил від завдань реального життя і спричинила глибоке непорозуміннє між масами і провідниками нації головно на Придніпрянщині. Теоретичний дурман на землях давньої Росії се наслідок недостачі практичної участи населення в політичному життю царської Росії. Відси сліпе поклонництво соціялізмови, одинокій тепер теоретично розробленій революційній ідеольоґії. Хоч ся ідеольоґія чужа Росії, приняла її Москва, не маючи ніякої власної системи нової політичної думки. За Росією приняли її й Українці.

Інтернаціональний чи радше безнаціональний соціялізм по своїй суті до витворення національної ідеольоґії непридатний. А в нас не може він стати навіть основою суспільної орґанізації національних сил, бо здійсненнє його в хліборобській країні неможливе. Такий соціялізм усе відвертав увагу українських провідників від дійсности. Робив їх фантастами. А надто, вимагаючи централізації на основах міждержавного клясового ладу, міжнародній соціялізм служив і служить централістичним змаганням Москви,

ворожим українській самостійности. Тому не міг він дати методу для національного визволення України. Врешті, хоч як се дивно, в дійсности соціялізм мало причинився до піддержання революційного настрою мас. Бо се ідея, яка дорогою розуму має щойно увійти в чуттє і хотіннє загалу. В тім характері соціялізму лежить його мале динамічне значіннє як революційного чинника. Тому не вдалася соціялістична революція 1905 р. І тому у нас послідовні представники сеї соціялістичної революційности мусять дійти там, куди дійшов проф. Грушевський — „по трупах своїх товаришів“.

Не тези соціялізму, але ґрунт і розмірно більша ніж у инших кляс активність дали московському робітництву значіннє носителів російської революції. Сим новим володарям Росії, робітникам, міг придатися соціялізм як ідея централізаційного державного ладу. Міг до часу заступити нову ідеольоґію нової державної московської нації. Українське робітництво такої ролі відограти не могло тим паче, що український селянин далеко активнійший, а може і свідоміший від московського. Він в соціялізмі нічого найти не міг. Тому робив своє, а „провідники“ своє: бавилися в соціялістів. І не тільки звели діло визволення нації на манівці, але навіть викривили ідеольоґію революційної і визвольної боротьби. Недалеко втікли від придніпрянських ідеольоґічні спроби галицьких соціялістів, яких правовірности зрештою Москва в

дійсности ніколи не признавала. Годі щонебудь говорити про безладну путанину Гуцайла в книжці „Фікція нації.“ Се „вчені слова“, захоплені й уратовані падучим „на дно“ одним з героїв Ґоркого. Гущавини тих слів ніякою думкою не перебити. Інакша праця Старосольського „Теорія нації.“ Автор використав частину теперішньої літератури на сю тему і прихиляється до здорового погляду на націю як особовий тип, котрого засаднича прикмета: змаганнє до державної самостійности. Але і Старосольський, хоч бачить противенство між соціялістичною і національною ідеєю, не робить з сього ніяких висновків що-до впливу соціялізму на націю взагалі, ні на українську революцію з окрема. Словом — соціялістичні ідеольоґи не найшли ні змісту ні шляхів історичних змагань української нації.

Доходимо до висновку, що ні зі зясування історичної місії наших сусідів, ні з інтернаціонального соціялізму ідеольоґії визволення України добути не можна. А практичний висновок такий, що справа ідеольоґії се передовсім звільненнє національної свідомости з пут чужої думки. Таку революцію в ідеольоґії приготовляє галицький і придніпрянський народ, що творить живий зміст національного життя й неначе кермується прінціпом, що можна сучасному поколінню не вратувати „Европи“ ні „світової революції,“ але не вільно в кров дітей будучих поколінь невщіпити думки, що тільки незалеж-

ність се зміст усякої національної думки і що тільки в організації власних сил є шлях до визволення.

3.

Збираючи практичний досвід та ідейний дорібок революційної доби, можна сказати, що вся проблєма української революції лежить в тому, чи вона зуміє видобутися з загального революційного процесу давньої Росії як самостійний, своєрідний, своїм законам підлягаючий процес. Відповідь на се мусить бути позитивна. Бо суть революції в Україні є національне відродженнє, яке вже обіймає собою і суспільне перетвореннє життя України. Та треба ще спитати, чи сучасний розвиток політичного життя в Европі сприяє національному відродженню.

Велику війну хто инший починав, хто инший кінчив. Починали дипльомати, правительства, володарі, — кінчили народи, кляси й маси. Ся переміна компетенції в поодиноких державах виявилася тим слабше, чим більше зєдиненим національно був сей чи инший учасник боротьби. Найменш віддаленим від нації в часі війни був уряд Франції й Анґлії, гірше було вже в Німеччині, ще гірше в Австрії, а найгірше в Росії. Австрію і ще більше Росію перемогли не противники, а — сама війна. З сього на будуче наука, що коли будуть війни, то се будуть війни націй. Тільки національні держави будуть спо-

сібні вести війну, значить і мир забезпечити. Се лихий знак для всякого мілітаристичного імперіялізму.

Вже в часі світової війни брали народи чимраз серіознійше гарні, спершу тільки на принаду кидані кличі про визволеннє народів і про національний прінціп як основу міжнародного життя. А по війні зажадали всею силою здійснення сих кличів. Війна перейшла оттак процес здемократизування і знаціоналізування. І саме в сій переміні типу війни лежить запорука, що зміняться основи мира. Бо війна і мир по свому характеру однакові. Всякий характер твориться тільки в боротьбі — як характер людини так і народів. Боротьба виказує живучість людей і дає їм живучість, наскільки вони спосібні стати творчим, орґанічним, обєднуючим і порядкуючим чинником життя. І тому не буде ні польської ні російської імперії, а будуть національні держави на Сході Европи, як уже є в усіх инших частях Европи. Без признання національного прінціпу не буде мира на Сході Европи, не буде держав спосібних до життя, до мира й до війни, а буде стан боротьби, в якій до решти витвориться національний характер.

Сучасна Росія і Польща не хочуть признати у практиці національний прінціп. Не хочуть стати націями й державами в европейському значінню. Представляють ще тип побитого у війні, відсталого й нездатного до життя мілітар-

ного імперіялізму. А розвиток політичного життя творить уже по всьому цивілізованому світі новий тип: нації-держави. Се Італія, Югославія, союзні малі держави. Дуже близька до сього типу Франція, йде до нього свідомо Англія. Такою нацією і державою була потенціяльно Польща в часі поневолення, Чехословаччина й поділена Югославія. В такій стадії находиться сьогодня й Україна, кавказькі републики, а передовсім Галичина. Рівночасно заникає тип держав, неоснованих на нації. Державою без нації була Москва. Там була тільки казьонна нація. І саме Україна своєю визвольною боротьбою проти Московщини більше чим усі инші народи давньої Росії причиняється до того, щоб московський народ став вільною нацією. По прінціпу: треба виховувати своїх учителів. А в тім певно міститься теж одно з історичних завдань України, яка лежить на границі між Европою й Азією.

А твориться московська нація в цілому розвитку російської революції. Бо ся революція се не тільки соціяльно-політичний переворот, не тільки революція народів давньої Росії проти російської імперії, се також національна революція московського народу проти російського імперіялізму і бюрократичного етатизму. Імперіялізм царів вложив такий тягар на московський люд, що він врешті двигати його не міг. Серед боротьби він захотів тягар скинути. Той сам народ,

що досі зуживав сили на те, щоб, добре чи зле, розумно чи ні, конечно чи ні, але з великою енерґією і послідовністю робити кругом себе лад, який уважав потрібним, а задля сього занедбав далеко важнійші для себе економічні, суспільні, культурні й релігійні справи власного розвою, — нараз повернув з усею енерґією на внутрішні справи. Сотворивши найбільшу мілітарну державу світа, захотів мира. Віддав владу тим, що дали йому мир. А в дальшому ході подій помимо знаменитого орґанізаційного таланту большевиків з оборонної позиції вийти не хотів. Головно нездарність українських національних провідників довела до нових окупацій України Москвою. Але до задачі внутрішнього перетворення, до перебудови національного орґанізму не був московський народ приготований царатом. І саме тому треба большевиків назвати першими національними патріотами Московщини, хоч вони сього може і несвідомі і ніяк до сього признатися не хочуть. Та вони досі найенерґічнійші представники визволення сил московського народу, притягнення якнайширших мас до політичного життя та перетворення пасивного в політичних справах громадянина давньої імперії в активну людину, яка думає, хоче, змагається, а коли терпить ізза істнуючого політичного ладу, то терпить зі свідомістю, що вона співодвічальна за сей лад. Очевидно треба сумніватися, чи шлях, який намітили собі большевики, себто чи „соція-

лістична“ революція є найкоротшою дорогою до того, щоб московський народ знайшов себе. І не се большевики ставлять собі за ціль. Дуже багато злих наклонів полишив царат: насильство як метод, державництво як політичну систему, імперіялізм як ціль, за багато темноти в масах. І за багато є непридатної до життя „науки“ у верхах. Та життє йде своїм шляхом, не за програмою партії. Бо партії се тільки частинки життєвих сил. Вони в політичному життю сповнюють часто ролі імпресаріїв, які виводять на явище зовсім від них незалежні сили. Як велика війна поклала в основу мира національну ідею, так горожанська війна сучасної Росії, боротьба кляс, мусить принести мир на основі взаїмного признання свобідного розвитку кляс. В тому міститься внутрішнє визволеннє російського народу. В страшних терпіннях щойно родиться московська нація.

Очевидно — перемога прінціпу національного в міжнароднім і демократично-суспільного в політичнім життю не забезпечує ще Україні незалежности й мира. І не буде повною перемога сих прінціпів ні на Україні ні на всьому сході Европи, поки Україна своєю силою не забезпечить свого існування. Незалежне буттє се боротьба або бодай постійна готовість до боротьби. Бо все життє то боротьба, а мир се тільки рівновага ворожих собі сил. Тому центральним питаннєм національної ідеольоґії є пи-

тання про те, як здійснити національні змагання, себто, як зорґанізувати національні сили.

4.

Не можна зробити ідеольоґам партизанщини закиду, що вони не „пеклувалися“ ідеєю державности. Але тільки в Липинського приняла та ідея нормальні форми: в нього держава се зорґанізована нація. Що таке держава в партизантів, лишаю відповідь тим, що мають більш охоти до глуму. Ні партії, ні нації, ні землі — а „державу будують“ і ще кажуть, що „діло йде“.

Більш чим у инших народів залежить справа нашої державности від національної справи. Наша територія не сприяє утворенню держави в тій степені, що територія инших народів. Наша земля богата і для чужинців принадна, та не має природних границь, щоб її добре обороняли. Енерґія народу мусить надолужити се, чого не дає сама земля.

Якраз зовсім навпаки є на Московщині: там природа наче сама творить державу. Мало притягаюча, тяжко приступна, на боці від історичних шляхів положена земля не може бути предметом легкого чужого визиску. В тім, а не в характері московського народа жерело російської державности й державницької вдачі московських мас. Нагода поширення своєї влади змінилася згодом при величезнім прирості просторів у хоробливе почуттє необмежености російського світа.

Експанзивний наклін до росту вшир, до легкої наживи, до поверховного визискування терену, до шукання щораз нових „промислів“ і нових теренів, увійшов у кров і характеризує все суспільне, політичне й культурне життє Москви. Недостача інтензивности, при великій спосібности засвоювання собі чужого, витворила тип культурно-політичної орґанізації, яка не в силі видержати конкуренції з культурою заходу і стає від неї на кождому кроці залежна. Поширеннє в безмежність мусіло викликати потребу централізації, яку при своїй культурній низшости міг московський народ перевести тільки дорогою мілітаризму. Сею дорогою іде Росія й тепер. Обставина, що сучасні володарі Росії се робітники, пояснюється теж тим, що робітництво, захопивши промисл і лучбу (комунікаційну систему), захопило другий попри мілітаризм централізаційний чинник. Щойно тими централізаційними засобами вдержувалася в Росії єдність розкиненого народа на величезних просторах. Оттак московську державу творила територія, а держава утворювала націю. Але аж до часу розвалу російської імперії її не утворила, бо мілітаризму і промислового централізму до сього за мало — тим паче, що Росія непромислова країна. А знов розвиток свободи загрожує московській державі знутра. Тому рівночасно розпадається російська імперія, а народжується московська нація.

Реальною основою української державности, яка щораз більше скріплюється, є обставина, що в протилежности до московської українська людність уже самим богацтвом української землі привязана до неї і не має московського наклону до кочовництва. Чимраз більше згущеннє дає Україні супроти Московщини чимраз більшу перевагу в нагромадженню людської енерґії, дає й потребу та можливість піднесення інтензивности народньої праці й визволення всеї народньої господарки від шкідливого впливу російської експанзивности. Україна має подостатком людських сил, яких усе недоставало Росії для її нормального розвитку. В тій людській енерґії найбільша цінність України, коли ся енерґія змарнована не буде. У нас нація мусить утворити державу, держава забезпечити територію. Тому основна політична проблєма України се нація. Не казьонна нація, як у Росії, не сама тільки „українська суспільність“ територіяльно, етнічно й економічно обєднана, але живий, суцільний, одним хотіннєм і свідомістю проникнений, одній свідомій волі підлягаючий національний орґанізм, надбудова суспільного буття, єдиний в собі український нарід є основою політичної незалежности України. Для справи визволення в першу чергу треба орґанізації фізичних сил нації. Зрозуміла се Галичина і зробила. Хоч не розуміли сього „вчені“ придніпрянські провідники, хоч і досі проти „боротьби“ бореться „Борітеся-Поборете“, а

українські маси Придніпрянщини все таки виявили таку величезну активність, як ніякі инші на всьому сході Европи. Інстинктом зрозуміли, чого треба нації. І се доказ, що ті маси вже належать до нашого національного орґанізму й підлягають законам його існування й розвитку. Та очевидно не збудують держави самі українські маси, коли не матимуть розумного національного проводу, коли одна зелізна воля не обєднає всіх національних сил. Не партійник, не політик, не дипльомат, але здисциплінований жовнір є ідеалом революційної доби. Він перший робить діло. Щойно по нім іде політик і дипльомат, щоб реалізувати успіхи жовніра. І так наш народ оцінює жовніра. Тому такий вплив мали на народні маси Придніпрянщини У. С. С. і С. С., а далі Г. А. І тому невелика Галичина могла виявити таку величезну національну енерґію, бо весь галицький народ був перенятий почуттєм і свідомістю, що визволеннє має бути ділом, а не тільки словом і що до того треба передовсім орґанізації фізичних сил нації. Плекали сю думку галицькі жовніри за весь час світової війни. Жила сею думкою та сіра жовнірська і старшинська армейська маса, яка по всіх фронтах Австро-Угорщини проливала кров у надії, що тим послужить Україні. На чужих полях бою готовилася до боротьби на рідній землі, куди пішла при першій нагоді, в перший момент розвалу Австрії. Не відкладаючи кріса, не спочивши і не просивши мира у віковічного націо-

нального противника, пішла стотисячна сіра маса галицького жовніра у новий бій, витревала ще девять місяців у Галичині і ще пять місяців на Великій Україні, переживаючи фізичне й духове пекло. Без тих сірих буденних героїв Г. А. булиб У. С. С. і С. С. тільки романтичним привидом неспокійної доби, подібно, як були таким привидом ріжні отамани Придніпрянщини. І тільки тому могли галицькі леґіони відограти на Україні свою ролю, що мали за собою галицькі здисципліновані полки, які несли на своїх плечах головний тягар національної боротьби. Саме Г. А. і безчисленні повстанчі орґанізації на Придніпрянщині за весь час революційної доби є доказом, що ідея національної визвольної боротьби є вже власністю й орґанізаційним чинником не тільки одиниць, але всеї української нації на всій її території.

5.

Історичний досвід, а найвиразнійше останні роки виказали, що російська імперія, побудована на мілітарнім насильстві, неспосібна до життя. Нездатна теж політична культура, що з сею імперією та задля сеї імперії була штучно витворена. Се основний факт для оцінки всіх політичних проблєм сходу Европи.

Москва не вміла ні утворити трівкої імперії ні навіть зробити сам московський народ здатним до розвитку. Виною тут мабуть не ра-

сові прикмети Москаля, а перш за все й у всякому разі культурна відсталість Московщини, традиційна непричасність широких мас до політичного життя і виплекане територіяльними умовинами нехтуваннє інтензивної праці як засади всякого розвитку.

Та не треба забувати, що імперіялізм Москви був у минулому спершу тільки рівноважником инших імперіялізмів на сході Европи: польського й татарсько-турецького. Польща, знищивши західний державний центр України, Галицько-Володимирське Королівство, — сотворила перші обставини, пригожі до розвитку імперіялістичного змагання Москви на захід. А далі і не вміючи і не хотячи оборонити українських земель від періодичного нищення кочовиками, пособляючи тим поширенню татарської й турецької влади на Україні, поборюючи безнастанно Дніпровий центр України в XVII. і XVIII. ст., накинула Москві ще і другу тенденцію: на полудне, до Чорного Моря. Рівночасно виростало йдуче сій московській тенденції на зустріч змаганнє України розбити Польщу. Се сталося. Очевидно годі було колинебудь вірити, що Москва буде дбати про незалежність України. Не вірила в те й Україна. Та безнастанно з трьох боків поборювана, не могла встоятись. Остаточно розбита Україною підлягла Москві й Польща. Оттак Україна й Польща працювали над величю Москви, яка зростала більш чужою виною, ніж власною заслугою.

Знищивши незалежність України, спинивши розвиток усіх инших сусідніх народів, перетворила Москва і сам московський нарід у сліпе орудде державних царських амбіцій. Словом — спинила культурний і політичний розвиток усього сходу Европи. Наслідки такого історичного розвитку самої Москви і всього сходу Европи бачимо нині: смута й руїна, якої Европа не памятає.

Тому сьогодня основна проблєма сходу Европи се проблєма культури взагалі й політичної культури з окрема. Без свобідного розвитку нації, без вільної України, найстаршого культурного центра на сході Европи — буде Москва духовою калікою, страхіттєм народів. А для України зовсім не байдуже, як розвинеться справа культурно-політичної обнови всього сходу Европи й Москви. Бо з сим звязана й доля України. Свідомо й доцільно мусить Україна змагати до того, щоб обновити й піднести своє культурно-політичне значіннє, щоби стати посередником між Заходом і Сходом і в свому власному інтересі і в інтересі всього сходу Европи і з окрема самої Москви.

Україна повинна й може відновити свою історичну ролю і має до сього більше корисні умовини сьогодня ніж у минулому. Сього Україна без боротьби не досягне. І за се йде сучасна боротьба України на два фронти. Та є два роди боротьби і дві можливости її висліду — инший що-до Москви, инший що-до Польщі. Всяка

людська боротьба спрямована або проти природи або проти людей. Друге се війна, перше се мир в міжнародньому життю. У війні все йде про мир, її ціль забезпечити собі можність успішної мирної праці. Добути варстат праці або ринок для збування плодів праці. Війна між Україною й Польщею йде за землю, ні-защо більше. Щоб добути українську землю, Польща радо винищилаб Українців до тла. Се типова війна без можливости фактичного порозуміння. Инакше діло з Москвою. І Москві „треба" земель, чи доступу до моря. Але не тому, що Москва не має земель досить. Має їх аж забагато. При достаточній праці моглаб Москва зі своїх земель добути просто необмежені богацтва. Та до того треба їй людей. І тому між Москвою й Україною можливе порозуміннє. Не тільки війна, але й мир може між ними бути. І тільки мир може обидвом сторонам принести такі користи, яких їм війна не принесе. Мир, себто праця, боротьба з природою — се та велика програма обнови всього сходу Европи, що-до якої остаточно порозуміннє між Україною й Москвою конечне й рішаюче.

Основою сього порозуміння може бути тільки воля націй, кляс і людей, се, що забезпечує можливо найбільше розвиненнє сил і праці і що заступає Україна через усіх своїх представників, починаючи від урядів та йдучи через Г. А. до дядька й кубанського козака. За здійсненнє сеї програми мусить Україна бороти-

ся аж до успіху. Очевидно ще до того не близько, щоб такий мир покласти в основу відносин між Україною й Москвою. Якби московський і харківський уряди так розуміли завданнє миру між Україною й Москвою, то скорим темпом пішлаб розвязка всіх політичних проблєм сходу Европи. А покищо мусить Україна і супроти Москви і супроти Польщі кермуватися засадою: належить виховувати своїх учителів. Москва досі не знає, що одиноким певним засобом її величи буде не чисто фізична перевага, але культурна праця. В боротьбі з Польщею мусить Україна перемогти на те, щоб оборонити свої землі і щоб дати доказ, що не Польща, але Україна є представником національної культури на сході Европи. Натомість Україні не багато чого від її сусідів учитися. А ще менше має Україна завдячувати Польщі й Росії, котрі на протязі історії все робили, що тільки могли, щоб спинити Україну в її культурнім розвитку. І навіть не дали Україні сього, що дали Польщі Німеччина й Австрія, коли примушували її приймати західно-европейську культуру на те, щоб побивати ворога його зброєю. А всеж таки й досі як Польща так і Москва підчеркують на кождому кроці свою історично-культурну висшість над Україною. В дійсности не вони, а Україна двигала головний тягар боротьби з кочовиками на сході Европи. І не вони, а Україна перша на сході Европи витворила вже в XVII.

ст. тип нації, призначений на носителя модерного культурно-політичного життя.

Нині діло в тім, щоб український нарід свідомо змагав до свого значіння, до своєї мирної геґемонії на сході Европи — до геґемонії ідеї свободи серед хаосу всяких ідей, що заливають широке поле історичного розвитку сходу Европи. Своєї ролі на сході Европи не зможе Україна з успіхом відіграти і своєї незалежности не зможе забезпечити, коли зпід польської влади не увільняться західно-українські землі. Бо саме ті землі роблять Україну спосібною до того, щоб могла самостійно жити та представляти й розвивати західну культуру й відібрати Польщі можливість займати домінуюче становище супроти всеї України. І тому боротьба, яку проти Польщі веде Галичина, є передумовою всякої визвольної акції цілої України. Тому Галичина з такою завзятістю веде сю боротьбу. І ся боротьба визначує теж основний напрямок культурно-політичного розвитку всеї України в будучині. Сей розвиток зазначиться перетвореннєм тупу Українця через зближеннє до типу, який уявляє Галичанин. Не про ідеал мова, а про тип. Ідеалом буде Українець, володіючий вповні культурою заходу і вповні політично від заходу незалежний. Ще більш національно освідомлений, внутрішно здисциплінований, ще більше зрілий до інтензивної праці, до активности. Такий напрямок вка-

зує вже сам факт, що разом з добуттєм незалежности України зменшиться державна територія Українця і з російської „необмежености“ перейде він до української етнографічної дійсности, що покладе обєктивні умовини для вменшення сеї веґетативної експанзивности, сього наклону росту вшир, що є прикметою всеї російської економічної й політичної культури. Сей наклін як щось чуже помічає Галичанин на Придніпрянцеви. Забезпечивши собі незалежністю західноукраїнських земель контакт із західною культутурою, осягне Україна спроможність і здібність до росту вглиб і вгору. І тільки тоді зможе Україна протиставитися успішно всім чужим впливам і стати впливовим чинником на сході Европи. Сей напрям розвитку зовсім не вказує на те, що нинішній Галичанин буде домінувати в Україні. Бо Галичанин найде свій будучий розвиток якраз у противнім напрямі, в поширенню горизонту — з малої Галичини на всю Україну. Синтезою обидвох розвитків буде тип, що лучить галицьку запопадливість з придніпрянським розмахом...

6.

Неначе для виконання зазначеного тут завдання стоїть Україна вже пятий рік в огні боротьби. Помимо всіх помилок політичних провідників українська нація виконала мінімум сього, що для її визволення конечно потрібне. Боротьба

на два фронти, як передумовина нашого визволення, не перервалася і по камянецькім розвалі. А що найважніще: не покинули сеї боротьби й не зневірилися наші народні маси. І ще Україна не переможена, ще Польща не побідниця на українських землях. Ще московська імперія в руїні. Та — „завтра теж буде день“. Але тактика наших поодиноких політичних представництв і ґруп була часто небезпечна, а то і шкідлива для справи української державности. Заснований на руїні Галичини союз з Польщею розвинувся в тяжкий блуд, який ще довго буде мститися на нашій долі, як усяке діло дилєтантського „героїзму“ й фальшивого реалізму в політичнім думанню. Вся політична партизанщина жертвувала нацією для фантастичної „держави“ з чужої ласки. Багато треба відробляти, що зроблено. А передовсім не сміє до того дійти, щоб будучі покоління думали, що се їм для науки й наслідування революційна доба лишає приклад — розєднання.

Тільки національна єдність може бути запорукою національного визволення. Політика мусить спиратися на характері й розумі. Характер нації се її єдність — в часі і просторі. Перше всього внутрішня єдність. Се хотіннє кождого Українця, обіймаюче чуттєм і думкою весь нарід і всю його землю. Розум зясовує обставини ділання. І навіть тоді, коли розум, справдішній розум пізнасть, що розділеннє поодиноких завдань у практичній політиці нації річ неминуча, — на-

віть тоді внутрішня єдність народу мусить нормувати почини кождої політичної частини нації та звязувати національний ідеал з реальною політикою. Єдність се етична основа національного життя. Тільки коли вона сильна, тільки тоді не буде ніколи одна часть нації жертвувати другою і ніякий обласний уряд, ніяка партія не зробить нічого такого, що шкодилоб ділу визволення иншої, може щасливійшої від других частин народу. І тільки внутрішня єдність нації може стати основою чи боєвої організації чи сеї трівкої організації національних сил до праці, до безнастанної жертвенности, яких вимагає справа добуття і вдержання незалежности. Та єдність є висловом сього історичного звязку народу з його минулим, яке відтворює у своїх писаннях Липинський і сього звязку з будучим, яке будувати хоче органічною працею на Придніпрянщині Богун.

В розвиненню моральних сил нації головна основа її незалежности. Сею дорогою переведене визволеннє України, починаючись із внутрішнього визволення, побудоване на внутрішній організації всіх кляс і на обєднанню всіх фізичних, духових і матеріяльних сил народу — таке визволеннє се велика задача України не тільки супроти себе самої, але також супроти всіх народів сходу Европи. Сього вчити річ — ідеольогії революційної доби.

Відень, 29. Квітня 1922.

Від Редакції.

Отся книжечка се перша праця, яка пробує дати таку потрібну синтезу українських ідеольоґій революційної доби. Автор її се галицький інтеліґент, який досі не брав участи в політичнім життю. — Се перший його твір. Ся остання обставина оправдає в очах політично вишколених діячів те, що потребуватиме оправдання. Але вона свідчить передовсім про високу політичну зрілість галицької інтеліґенції, навіть тої, яка політикою не займається. „А може тільки тої“, подумає злобно дехто з тих, які не беруть участи в політиці. Та якби се було правдиве, то воно булоб осудом передовсім їх самих за злочин занедбання.

Автор зібрав тут уперше сім українських ідеольоґій революційної доби: Петлюри-Донцова, Грушевського, Винниченка, Грекова, Липинського, Богуна й Галичан і спробував їх оцінити зі становища загально-українського: національного й державного. Дуже характеристичне те, що не представив окремо большевицької ідеольоґії. Річ ясна, що зробив се тому щоб підчеркнути, що та ідеольоґія у своїй цілости чужа українській нації й може бути тільки частинно забсорбована українським національним орґанізмом (що автор доволі виразно признає). Може ще більше характеристичне те, що в цілій праці, яка має надзвичайно велику скількість помічень, ні разу

і ні одним словечком не згадано про діячів соц.-фед. партії. А прецінь ся партія має у своїх рядах найбільшу скількість дійсної інтеліґенції, яка в першій мірі покликана до того, щоб усвідомляти народови його політичні змагання і творити ідеольоґію! Тут для інтеліґентного читача відкрито преінтересну проблєму, яка вимагає окремої аналізи. Чи автор правильно відкрив сю проблєму тим, що не згадав про неї безпосередно, — повинні оцінити передовсім наддніпрянські політики.

Не входимо в те, чи автор не скривдив котрого з ідеольоґів. Се праця призначена на викликаннє думок і дискусій — і кождий може боронитися. Для нас важна вона як перша спроба зорієнтуватися в хаосі ідеольоґій і думок революційної доби. Як така спроба ся праця на нашу думку до тої міри сповняє своє завданнє, що без неї не обійдеться ні один історик сеї доби, її політичної й державної культури на Сході Европи. Але ся праця має також актуальне й сучасно-орієнтаційне завданнє. Головна засада сеї праці така: кожда чужа або під чужим впливом уроджена, не з нашого ґрунту виросла ідеольоґія мусить довести в меншій або більшій мірі до службичужим, до яничарства. Се виказує автор особливо ярко при обговоренню зради Грекова, який дійсно повинен остати „безіменнем“ у нашій історії. Хоч йому довелося бути головним вождом Галицької Армії й воєнним міністром Великої України, але українська дитина будучих поколінь не повинна побачити портрету сього зрадника! Подібно як у ґалєрії портретів венецьких дожів у місці, призначенім на портрет одного з них, є тільки надпись: „Hic et locus Marini Falieri“ — так і ми повинні написати колись чужою мовою у збірці портретів наших борців: „Тут є місце безіменного зрадника“.

Нехай-же праця невідомого досі автора знайде належне їй поширеннє і спонукає тямучих синтетиків до доповнень і, можливо, потрібних їм справлень. З огляду на се, що вже в часі появи частин сеї праці в „Укра-

їнськім Прапорі“ зверталися до нас Наддніпрянці ріжних ґруп із запитами, чи погляди Галицького Уряду можна ідентифікувати з поглядами сеї праці, — заявляємо отсим, що слідує: Теперішній Галицький Уряд має тільки одно завданнє — висвободити західно-українську територію зпід чужого ярма. Се його програма й він не може ускладняти її ніякими соціяльними проблємами. Бо тоді тільки утруднивби собі своє завданнє і між своїми і між чужими. Ся праця знайшла місце на шпальтах „У. Прапора“ тільки з огляду на її формальну, синтетичну вартість і з огляду на бідність української політичної літератури в того роду працях.

ЗМІСТ:

Стор.

Вступ 3

Донцов 8

Грушевський 17

Винниченко 27

Безіменний 36

Липинський 50

Богун 67

Галичане й Україна 78

Висновки 90

Від Редакції 116

Друкарня „Адрія“, тов. з огр. пор., Відень,

12. Іван Німчук: **Українська військова орґанізація у Відні в днях перевороту.** Причинок до історії будови української держави в Галичині. Відень 1922, стор. 16, 16⁰. Ціна 24 кор.

13. Евген Зиблікевич: **Зі споминів Січовика.** Відень 1921, ст. 16 16⁰. Ціна 16 кор.

14. Микола Евшан: **Великі Роковини.** (1. листопада 1918 до 1. листопада 1919). Реферат, виголошений на святі 1. листопада у Винниці. Відень 1920, ст. 26, 16⁰. Ціна 30 кор.

15. **Документи українського мучеництва під Польщею,** Бесіда українського священика перед судом польських наїздників у Галичині. Відень 19 , ст. 24, 16⁰. Ціна 14 кор.

16. **Польська кольонізація Східної Галичини.** Відень 1921, ст. 14, 16⁰. Ціна 20 кор.

17. **Українська школа в польськім ярмі в Східній Галичині.** Відень 1921, ст. 30, 16⁰. Ціна 24 кор.

18. **Українська делеґація Східної Галичини в Риві.** Ноти делеґації до мирової конференції, постанова Найвищої Ради з 11. липня 1919 в справі Східної Галичини. Відень 1920, ст. 16, 16⁰. Ціна 24 кор.

19. **Перша Сесія Всеукраїнської Національної Ради.** Відень 1921, ст. 36, 16⁰. Ціна 30 кор.

20. Др. Лука Мишуга: **Підкарпатська Русь.** Сучасний стан. Відень 1921, стор. 24, 16⁰, Ціна 30 К.

21. Др. Лука Мишуга: **Князь Ярослав Осмомисл.** Рецензійний начерк повісти Осипа Назарука. Відень 1920, ст. 16. 16⁰. Ціна 12 кор.

22. Др. Остап Грицай: **Василь Стефаник.** Спроба критичної характеристики. Відень 1921, стор. 24, 16⁰. Ціна 24 кор.

23. Др. Осип Назарук: **Студентство й політика.** Відень, 1921, стор. 16, 16⁰. Ціна 24 К.

24. Др. Осип Назарук: **Корупція в державнім жи**
Відень 1921, стор. 16, 16⁰. Ціна 24 К.
25. Др. Осип Назарук: **Про новий тип кирині.** Причин
історії еміґрації. Відень 1922, стор. 32, 16⁰. Ціна 40
26. І. Кревецький і Др. О. Назарук: **Як писати мему**
Пояснення і практичні вказівки. Відень
стор. 34, 16⁰. Ціна 30 кор.
27. **Das ostgalizische Problem,** з картою Східної Г
чини. Відень 1920, ст. 16, 8⁰, також у мовах фран
кій і анґлійській.
28. **Ostgalizien als unabhängiger neutraler Frei**
Відень 1920, ст. 12, 8⁰, також у мовах французь
анґлійській.
29. **Ostgalizien,** ein selbständiger Freistaat, herausge
vom Ostgalizischen Nationalrat, Відень 1920, ст. 5
також у мовах французькій і анґлійській.
30. **Die ostgalizische Frage,** Information über den jet
staatsrechtlichen und internationalen Stand, Відень
ст. 16, 8⁰, також у мовах французькій і анґлійс

„Український Прапор“

Офіціяльний орган Галицького Уряду.

Виходить раз на тиждень.

Ціна одного числа 30 кор.

DK
508
.8
B87

Burnatovych, Oleksa
Ukraïns'ka ideol'ogiia revoliutsiinoi doby

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY